

DET GODE BØRNELIV

TIL LDD'S SELVEJENDE OG PRIVATE DAGTILBUD, BESTYRELSE, FORÆLDRE SAMT ANDRE MED INTERESSE FOR DET GODE BØRNELIV

NR. 2 · ÅRGANG 3 · SEPTEMBER 2021

**Leg – en ny
forståelse**

**Børneperspektiv
giver bedre legemiljøer**

Det gode liv på legepladsen

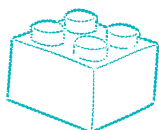
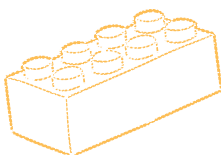
Tema:
Leg

LEGEFAGLIGHED

FAG- OG MEDLEMSBLAD FRA LDD

LANDSORGANISATIONEN
DANSKE DAGINSTITUTIONER

Tema: Leg

- Side 3 **Leder**
Leg er en forudsætning for læring og udvikling
Palle Woss Petersen, Direktør, LDD
- Side 4 **Legefaglighed**
Dorthe Filtenborg, Pædagogisk Udviklingskonsulent, LDD
- Side 6 **"Jeg har agurker i min madpakke" – om legedeltagelse**
Helle Marie Skovbjerg, Professor i leg, Designskolen Kolding
- Side 9 **Leg – en ny forståelse**
Dion Sommer, Professor i udviklingspsykologi
- Side 12 **Leg som en del af før-skole læring i dagtilbud**
Ingrid Pramling Samuelsson, Senior Professor, Institut for Pædagogik, Kommunikation og Læring, Göteborg Universitet
- Side 16 **Leg i en pædagogisk hverdagspraksis**
Kristina Avenstrup, Områdeleder & Sine Hudecek, Pædagogisk Konsulent
- Side 20 **Det gode liv på legepladsen**
Benny Schytte, Kultursociolog
- Side 22 **Børns leg og kreativitet i relation til digital dannelse**
Stine Liv Johansen, Lektor, ph.d i børns medier og Formand, Medierådet for Børn og Unge
Lisbeth Brunebjerg Holmegaard, Projektleder, Medierådet for Børn og Unge
- Side 25 **Leg for sjov – og alvor**
Anne Larsen, Socialpædagog, Småbørnskonsulent og Familierapeut
- Side 28 **Børneperspektiv giver bedre legemiljøer**
Camilla Tange, Pædagogisk Konsulent, DCUM, Dansk Center for Undervisningsmiljø
- Side 30 **LDD NYT**
Samarbejde omkring ledelsesudvikling
Læringsmiljøer med høj kvalitet
- Side 32 **Forståelse og praksis omkring legefaglighed**
Tobias Høygaard Lindeberg, ph.d og Udviklingschef, Tænk tanken DEA
Charlotte Kinimond Hassø, Programleder for Tidlig Indsats, Tænk tanken DEA
- Side 34 **LEGO Fonden understøtter legen**
Interview med Gitte Ottesen, Programme Specialist, LEGO Foundation
- Side 37 **Leg med høj kvalitet**
Interview med Børnehaven Amsterdamvej
- Side 41 **Småbørnspædagogik**
Interview med Stig Broström, Professor Emeritus, ph.d., Cand. Pæd.
- Side 43 **Næste nummer af DET GODE BØRNELIV**
Evalueringskultur
- Side 44 **Det ved vi om "Leg"**

Leg er en forudsætning for læring og udvikling

Derfor har vi valgt at have LEG som tema i dette nummer, du sidder med, af DET CODE BØRNELIV, som er LDD's fag- og medlemsblad.

Legen har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud. Legen er også grundlæggende for børns sociale og personlige læring og udvikling, og legen fremmer blandt andet fantasi, virkelyst, sprog, nysgerrighed, sociale kompetencer, selvværd og identitet.

Med ovennævnte udsagn cementeres leg i den nationale rammesætning for den styrkede pædagogiske læreplan som værende omdrejningspunkt og afgørende for barnets trivsel og udvikling. Leg er på ingen måde en ny opfindelse i de danske dagtilbud, men leg er i den grad – med den styrkede pædagogiske læreplan som løfte-stang – kommet på den faglige dagsorden.

Leg som begreb, leg som faglighed, leg som fokus for forskning, leg set fra et børneperspektiv og leg omsat til læringsmiljøer i den pædagogiske hverdagspraksis foldes ud i dette nummer af DET CODE BØRNELIV med bidrag fra nogle af landets førende forskere, lektorer, professorer, konsulenter, kultursociologer, ledere og ikke mindst praktikere.

Den faste læser af DET CODE BØRNELIV vil opda-ge, at dette nummer er udvidet og faktisk er et særnummer, hvilket skyldes de mange og grundigt perspektiverende artikler og interviews af og med ovennævnte fagfolk. Dette nummer har også en artikel fra én af de førende professorer i udlandet, Ingrid Pramling Samuelsson fra Sverige, der er kendt for sin interessante forskning omkring leg.

Det er vores ønske, at dette temanummer om leg vil bidrage til og være et understøttende redskab i at fastholde og udvikle det gode børneliv rundt omkring i vores medlemsdagtilbud tillige hos alle med interesse for børns trivsel, læring og udvikling.

God læselyst!

Palle Woss Petersen
Direktør i Landsorganisationen
Danske Daginstitutioner

Kolofon

LANDSORGANISATIONEN
DANSKE DAGINSTITUTIONER

Udgiver

LDD – Landsorganisationen
Danske Daginstitutioner
Hejrevang 21 D, 3450 Allerød
(hovedkontor)
Rolundvej 23, I, 5260 Odense
Telefon: 32953230
Mail: LDD@LDD.DK
Oplag: 2000
Udkommer marts og september

Redaktion

- Ansvarshavende:
Palle Woss Petersen, Direktør, LDD
- Redaktør og hovedskribent:
Dorthe Filtenborg, Pædagogisk
Udviklingskonsulent, LDD

Grafisk produktion

- Design og Layout: Permild & Ko
- Tryk: Grafisk Rådgivning ApS

Fotos:

- Benny Schytte
Stig Broström
Børnehuset Amsterdamvej
samt Adobe Stock

Legen står på skuldrene af den styrkede pædagogiske læreplan (det pædagogiske grundlag) og er talt frem og op, hvor børnene i deres dagtilbud skal møde pædagogiske læringsmiljøer af høj kvalitet, der understøtter tænkningen om, at leg og læring er hinandens forudsætninger

Legefaglighed

Legeforståelse. Legevejledning. Læringsmiljø og legende praksis. Kort sagt: Legefaglighed.

Af **Dorthe Filtenborg**, Pædagogisk Udviklingskonsulent, LDD

Lefefaglighed er et begreb – en faglighed – der med afsæt i den styrkede pædagogiske læreplan i høj grad er kommet på den pædagogiske dagsorden og er et punkt, som både den faglige leder og pædagogen skal forholde sig til. Legen har en central placering i lovtæksten, hvor den ses som et fundament, hvorfra kerneopgaven med at yde børnene omsorg, sikre dem trivsel og læring samt danne og udvikle dem udspringer. Legen står på skuldrene af den styrkede pædagogiske læreplan (det pædagogiske grundlag) og er talt frem og op, hvor børnene i deres dagtilbud skal møde pædagogiske læringsmiljøer af høj kvalitet, der understøtter tankningen om, at leg og læring er hinandens forudsætninger. Der skal i den sammenhæng være et øget fokus på børnenes perspektiver herunder børneinitierede aktiviteter samt inddragelse af børnenes spor (motivation, nysgerrighed, fantasi, udviklingsbehov, konkretisering osv.). Børnenes spor skal integreres i (for børnene) meningsfulde sammenhænge og læringsmiljøer, der blandt andet har afsæt i legen og dens mange facetter. Dette er en stor opgave for den faglige leder og pædagogen. En opgave, der kræver høj (lege)faglighed.

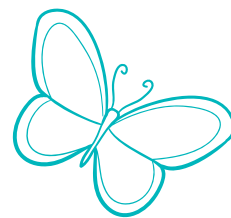
Dagtilbuddet skal med afsæt i den nationale rammesætning omkring læreplanen oversætte legen til en lokal forståelse – altså definere sin egen *legeforståelse*. Dette kan gøres ved at besvare nogle centrale nøglespørgsmål: Hvad er leg? Hvilken sammen-

hæng er der mellem leg, udvikling og læring? Hvordan inddrager vi børnenes perspektiver og anerkender deres leg?

Når legeforståelsen er på plads i dagtilbuddets professionelle læringsfællesskab hos den faglige leder men særligt hos det pædagogiske personale med pædagogen som omdrejningspunkt, er næste skridt at definere rollen som *legevejleder*. Igen kan nogle nøglespørgsmål besvares og være afsæt for at konkretisere rollen: Hvordan faciliterer pædagogerne børnenes leg? Hvordan foregår den voksen- og børneinitierede leg? Hvordan organiseres den direkte og indirekte vejledning med fokus på børnenes leg? Selve *læringsmiljøet* er omdrejningspunkt for sammenhængen mellem legeforståelsen og legevejledningen men også fundamentet for den *legende praksis*.

Her må dagtilbuddet gøre sig overvejelser omkring det kvalificerede samspil mellem de strukturelle parametre (fx indretning af læringsmiljøet) og proceselementerne (det empatiske og relationelle samspil mellem fx pædagoger og børn), hvor proceselementerne konkret foregår i den legende praksis. Har vi inventar, legetøj og materialer, der tilgodeser børnenes lærings- og udviklingsbehov? Interagerer pædagogerne med børnene på den fagligt intentionelle måde, hvor legen er central?

Legefaglighed rummer stor kompleksitet, hvor der kontinuerligt skal træffes mange faglige valg. ●

»Jeg har agurker i min madpakke«

– om legedeltagelse

Legens indhold og deltagelse handler blandt andet om deltagelsesforståelse, stemningsperspektivet, legeorden og en legepraksis, der alt sammen foldes ud i denne artikel skrevet af Danmarks eneste professor i leg.

Af **Helle Marie Skovbjerg**, Professor i leg, Designskolen Kolding

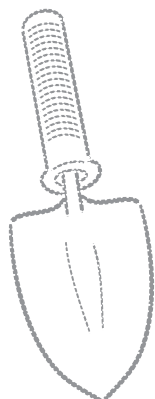
Jeg er på legepladsen sammen med Olga og Josephine. Sammen med deres klassekammerater har de legetime med pædagogerne Karsten og Morten. Temaet er "Vi graver efter guld!". De skal grave huller, bruge reb, og der er endda nogle presenninger til rådighed. Olga og Josephine har placeret fire pinde i en firkant, som udgør deres jordstykke. Her har de revet jorden, og Olga siger stolt, at "nu er det vores have".

Hun river jorden igen og igen, pusler nænsomt om den, så den bliver fin. "ja", siger Josephine, "Karsten har sagt, at vi skal passe på jorden". Morten kommer til og spørger, hvad de laver. "Det er vores have"; siger Olga igen. Josephine retter på de fire pinde, så haven bliver helt lige og fin. "Ej", siger Olga, "jeg har agurker i min madpakke, som vi kan plante", Ja", siger Josephine, "og jeg har gulerødder i min madpakke".

De to piger griner, og de løber ind for at hente deres madpakke. En anden pige – Andrea – kommer til. Andrea laver så huller i pigernes friserede have, så gulerødder og agurker kan plantes, så snart Olga og Josephine er tilbage.

Historien om Olga, Josephine og Andrea stammer fra et længerevarende feltarbejde på en skole i Danmark, og den udgør en af mange legehistorier, der præsenteres i min bog "10 tanker om leg", der netop er udkommet på forlaget Dafolo. Bogen består af ti kapitler, der fortæller om en central dimension ved leg, eksempelvis om legens relationer, om legens materialer eller om legens steder. I denne artikel vil jeg fokusere på bogens ottende kapitel, som handler om legens deltagelse. Olga, Josephine og Andrea har gang i en haveleg, og dette lille udsnit siger noget vigtigt om, hvad deltagelse i leg er. Deltagelse handler om, hvordan man tager del i legen, hvordan man har del i legen, og hvordan man deler legen. Artiklens centrale pointe bliver, at legedeltagelse er et samspil mellem forpligtigelse og generøsitet overfor legen.

Denne deltagelsesforståelse er baseret på stemningsperspektivet, som er et almenmenneskeligt perspektiv på leg (Skovbjerg, 2021). Stemningsperspektivet består af en række begreber, der samlet set gør det muligt at nærme os konceptuelt, hvad leg er for

noget. Det første begreb er legeorden, der er begreb for den sammenhæng som, børnene skaber mening inden for. Med deres ovenfor nævnte have rammesætter pigerne en sammenhæng, hvor noget betyder noget for dem, mens andet har mindre betydning. Her er det planteriet, riveriet, agurker og gulerødder, de er rettet imod, mens andre handlinger og materialer ikke giver mening for dem. Eksempelvis ville de ikke begynde at slå koldbøtter eller råbe højt i denne sammenhæng. Med andre ord sætter legeordenen en ramme for, hvad det er for nogle handlinger, der kan udføres, og det fører os videre til begrebet om legepraksis. Legepraksis er begreb for alle de handlinger i legen, der er meningsfulde i den givne sammenhæng. Olga, Josephine og Andrea forbedrer jorden, de rammer jordstykket ind, de river jorden, de pusler om jorden, og Andrea laver huller, så gulerødder og agurker kan plantes. Samlet set kommer pigernes leg til at udgå fra den legeorden, som de vedligeholder gennem materialer og handlinger (legepraksis), og herfra opnår de legestemning. Legestemningen er den særlige ople-

velse af at være i leg, hvor man kun tænker på, at det skal fortsætte, oplevelsen af at være intenst til stede, at møde det, som man står i med åbenhed og være fokuseret på dem, man er sammen med om det vigtige, man er sammen om. Og det er endda så vigtigt for Olga og Josephine, at de er villige til at ofre deres madpakker.

Deltagelse i lyset af stemningsperspektivet og med afsæt i den lille fortælling om Olga, Josephine og Andrea angår først og fremmest det, at man må tage legens handlinger og legepraksis på sig for at kunne indgå. I havelegen må pigerne sige ja til den legepraksis, der er knyttet til havelegen. Her må de dele gentagelsen med deres legekammerater ubetinget og uden, hverken at bryde med eller føje til men bare tage det, der er, og gøre det. De må rive haven, de må nusse om den og plante gulerødder og agurker. For at muliggøre deltagelse må handlingerne eller praksisformerne altså "tages" af dem, der er

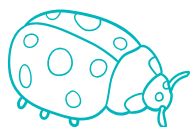

Legepraksis er begreb for alle de handlinger i legen, der er meningsfulde i den givne sammenhæng

Helle Marie
Skovbjerg
'10 tanker om leg'
Forlaget Dafolo

Deltagelse i leg kræver øvelse, udøvelse og nogle at gøre det sammen med

med i legen, at de udøves af nogen for, at legen kan være. Når, praksisformerne "tages", er legen mulig, og det uden modkrav. Men

ud over at tage på sig, må de, der er med, også give og bidrage til legen, hvis der skal være noget at deles om. Josephine og Olga udveksler handlinger i legen, hvor først den ene byder ind, og så byder den næste ind.

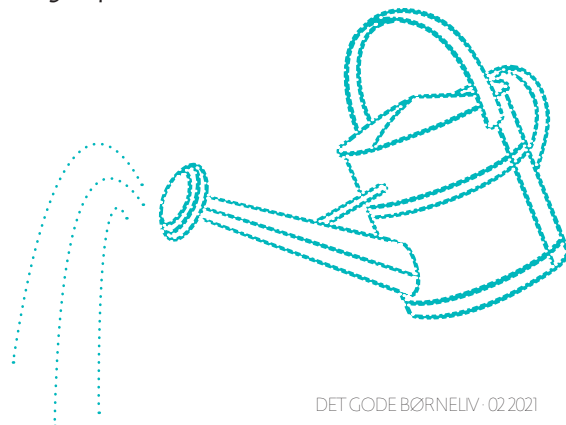
Denne udveksling mellem at tage godt imod for dernæst at komme med nyt er centralt for deltagelse. I legen giver Josephine og Olga helt konkret deres madpakke til legen – noget, de kunne have spist selv men som, de deler med andre i legen. Denne udveksling mellem at tage på sig, at give noget, der kan deles med andre og tage imod det, som andre gerne vil dele, er kendetegnende ved deltagelse i legen.

For, at legen kan blive ved med at foregå for Olga, Josephine og senere Andrea, er det altså centralt, at de, der er med, ikke bare tager på sig men også giver noget, der kan deles, til legen. Olga, Josephine og Andrea har en fornemmelse for, hvad der både skal tages, gives og deles i legen. Det er ikke tilfældet altid. Der findes også eksempler i mit

feltarbejde på børn, der giver materialer, stemninger og handlinger til legen, som umiddelbart ikke "passer" ind i den sammenhæng, i legens orden. Nogle gange kan det, der ikke passer ind, være sjovt, og nogle gange kommer børnene, der rammer forkert igen og igen, til at blive udgrænset fra deltagelse.

Så, hvordan bliver børn gode til at tage på sig, til at give og dele det, som legen vil have? Svaret er ved at have mulighed for at gøre det og for at være involveret i leg. Deltagelse i leg kræver øvelse, udøvelse og nogle at gøre det sammen med. Det er afgørende, at vi skaber rammer for, at børn kan øve sig på legens orden, handlinger, på deltagelsen ved at tage på sig, give og dele. ●

Pressefoto af artiklens forfatter
er taget af Katrine Worsøe

Leg – en ny forståelse

"Det modsatte af leg er ikke arbejde, men depression" (Sutton-Smith).

Med dette citat indledes denne spændende artikel, hvor vi præsenteres for nogle vigtige pointer fra bogen "Leg – en ny forståelse", skrevet af artiklens forfatter.

Af **Dion Sommer**, Professor i udviklingspsykologi

Børns (og voksnes) leg er en spontan, fri og glædesfuld aktivitet. Men legeforskere tager legen endog meget alvorligt. Og, er der noget, som kan få ellers fredsommelige fagfolk på barrikaderne, er det forståelsen af legen. Den er faktisk domineret af to modsatte retninger:

- 1) **Legepuristerne**, som er fortalere for den "rene, frie leg". Voksne skal her holde fingrene væk og lade børn i fred med deres legekultur. Legens mål er nemlig legen selv, og skal ikke spændes for en læringsagenda.
- 2) **Legedidaktikerne**, der ser legens store betydning for barnets kognition, emotion og socialitet. Så leg er her faktisk lig læring. Og, voksne må gerne gå med i legen, så længe de ikke ødelægger den.

Jeg finder denne gamle strid frugtesløs og foreslår i min bog en ny faglig forståelse, hvormed de to positioner begge er brugbare.

Men bogens nye forståelse af leg handler også om meget mere. Lad os se nærmere på én af dem. Den handler om et decideret paradigmeskift i legesynet, som er ukendt herhjemme (og i Sverige og Norge). Det er vigtigt at vælge sit legesyn, da det organiserer forståelsen af leg.

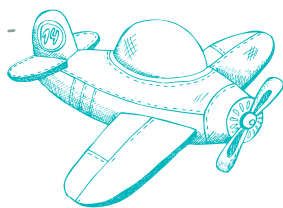
Legesyn organiserer legeforståelsen

Hvad er "legesyn" egentlig? Ordet bruges som regel løst og ureflekteret, men det går ikke, når legesyn skal defineres og bruges fagprofessionelt. Legesyn indikerer "at se". Fx når, du står og observerer børns handlinger, så "ser" du, hvad der rent faktisk "sker" lige foran øjnene. Eller hvad? Nej, det er faktisk en tilsnigelse. Fra perceptionspsykologien ved vi nemlig, at mennesket altid processerer sanseindtryk mentalt. Vi tillægger mening

Børns (og voksnes) leg er en spontan, fri og glædesfuld aktivitet. Men legeforskere tager legen endog meget alvorlig

Dion Sommer
'Leg – en ny
forståelse'
Forlaget
Samfundslitteratur

en betydning for at begribe dét, vi sanser. Vi fortolker, ordner og kategoriserer børnenes handlinger, alt imens de foregår. Vi er således den meningskonstruerende art "homo begrebus". Når, vi har børn i kikkerten, undrer vi os spørgende: Hvad laver de – er det leg? Hvad og hvem startede legen? Er det en fantasileg? Hvad betyder det for dem? Den helt nøgne objektive tanke- og begrebsfri observation eksisterer således ikke, men det gør vores ofte helt ureflekterede legesyn derimod. Det kan aktiveres spontant, når vi "ser" børns leg. Legesyn er nogle helt basale antagelser om børns leg. Sprudler dens kilde inde i aktørbarnet og vil ud "at lege"? Eller er legen en aktivitet ude i miljøet, der kommer ind i barnet og sætter sig fast som læring og udvikling? Sat (lidt skabelonagtigt) op, har disse to forskellige legesyn traditionelt ligget bag legeteoriene:

Boks 1: To traditionelle legesyn

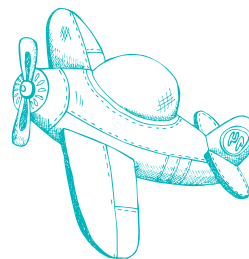
INDEFRA → UD: Repræsenterer alt, hvad der opstår inde i barnet og eksternaliseres – det vil sige viser sig i legeaktivitet. Legen kan i dette grundsyn være en indre urkraft, funktionslyst, indre fantasi – som alle konverteres til ydre handlinger. Aktørbarnet, der "vil" noget – når det leger med andre – har også rod i en indre drivkraft. Indefra kan også repræsentere genetiske dispositioner, der er skabt i "homo ludens" udviklingshistorie, fx legedriften.

UDEFRA → IND: Repræsenterer alt, hvad der kommer fra miljøet og internaliseres i barnet – det vil sige en slags miljødeterminisme. Legen er en miljøaktivitet, hvorigennem barnet udvikler sig og lærer. Grundsynet gælder også for "omsorg", "opdragelse", "socialisering", "udvikling" – eller ét af de mange fagudtryk for miljøpåvirkninger, der skal "ind i psyken".

Nu opholder legeteori sig ikke altid i enten det ene eller det andet legesyn. De kan begge være til stede i en legeteori. Lad mig konkretisere det med Jean Piagets legesyn som eksempel: Han lokaliserer legens genetiske urkilde som noget, der kommer INDEFRA og vil ud – han kalder det "funktionslyst" (glæden ved at fungere). Det samme gælder antagelsen om, at barnet altid "opererer" (manipulerer) med sine legegenstande. Dette aktørbarn kommer også INDEFRA og vil ud. Funktionslyst og aktørbarn er Piagets 'bagtæppe-antagelser', som han ikke uddyber. Legeteorien handler stort set kun om UDEFRA→IND – det vil sige, hvordan barnets erfaringer ude i miljøet bearbejdes i legen, internaliseres og konverteres til kognitiv udvikling.

UDEFRA→IND dominansen er også kendetegnende for de fleste af nutidens legeteori-er. Typisk er også, at de to legesyn ses som uafhængige og parallelle. De sættes sjældent i dynamisk vekselvirkning, hvor de forandrer hinanden. Generationer af professionsuddannede er oplært i UDEFRA→IND tankefiguren (og ikke kun, når det handler om leg!). Eksempelvis læste jeg i forbindelse med skrivning af min bog adskillige skandinaviske lærebøger om leg, læring, legens pædagogik og psykologi. Det var temmelig (ned)slående, hvor dominerende tankemo-

dellen UDEFRA→IND stadigvæk er, fordi Boks 1's to legesyn står nemlig for fald. De traditionelle legesyn bliver alvorligt udfordret af tankebrydende og provokerende tværvidenskabelig legeforskning. Det handler om et decideret paradigmeskifte – en såkaldt epigenetisk forståelse af leg. Men hvad er epigenetik? Og, hvad har den med leg og pædagogik at gøre?

Superforkortet: Epigenetikken ophæver den århundredegamle kløft mellem genetik/miljø, hvor pædagogisk skabte berigende og udfordrende legemiljøer samt børns selvstyrede legeaktiviteter tilsammen aktiverer en epigenetisk mikrobiologisk proces, som "tænder" og "slukker" for gener.

Denne tidligere helt ukendte, men nu velunderbyggede sammenhæng, skaber et decideret paradigmeskifte i legesynet:

Boks 2: Det nye legesyn.

UDEFRA ↔ BARN ↔ INDEFRA: Her er barnet i centrum, men der er ustandseligt vekselvirkende processer i gang mellem inde- og udefra kommende påvirkninger. Miljø (udefra) og arv (indefra) tildes ikke hver sin udviklingsfunktion – de påvirker konstant hinanden. Her regulerer det pædagogiske miljø, via epigenetikken, genernes funktion – det vil sige, at miljøet "tænder" og "slukker" for barnets gener. Legen ses som en meget vigtig aktivitet, hvor miljø/gener/psyke/krop/hjerne/bevægelse er fusioneret. Legen er endog medskaber af hjernens neurologiske udvikling i småbarnsalderen. Legen aktiverer fx epigenetisk konstant de gener, som multiplicerer hjernens kommunikative kredsløb – alt imens legen foregår. Barnet bliver således sin egen "hjernearkitekt". Legen bidrager således til mere end livsglæde og læring. Legen øger selve kapaciteten til at lære mere.

Skab berigende (epigenetiske) legemiljøer

Boks 2's nye legesyn får store konsekvenser for synet på legebædagogik og dens praksis: Legestøttende miljøer og rige legeoplevelser skaber såkaldte "positive epigenetiske signaturer". Det opbygger hjernen ved barnets aktive brug af adskillige lærings- og hukommelseskredsløb. De enkelte hjernecellers forgreninger vokser, samtidig med at nye skabes. Legen er også – i modsætning til voksen- og formålsstyret læring – særlig betydningsfuld for barnets oplevelse af positiv mestring og følelse af kontrol. Også dét fører til epigenetiske forandringer, der aktiverer de gener i hjernen, som er essentielle for opbygning af den sunde læringspotente hjerne. Legen aktiverer også den specifikke epigenetik, der dæmper stresshormonerne adrenalin og cortisol. Budskabet er derfor: skab tid og rum og berigende lege- og glædesfyldte miljøer, og se så stress og uro falde hos børnene.

UDEFRA ↔ BARN ↔ INDEFRA samt det epigenetiske perspektiv advarer imidlertid også stærkt mod negative udviklingsmiljøer: Ikke-berigende, monotone, oplevelsesfattige, stramt voksenstyrede, samt kronisk stressende miljøer aktiverer en række "negative epigenetiske signaturer". Det fører til "kontant hjerneafregning" – det vil sige en direkte beskæring af hjernens læringskredsløb samt konstant overaktivering af stresssystemet. Med tanke på de mange danske daginstitutioner – med (stadigvæk) dårlige normeringer med alt for mange børn, med få muligheder for uforstyrret leg – er dette perspektiv foruroligende.

Børns ret til leg er skrevet ind i både Børnekonvention og i Dagtilbudsloven, og her kan det nye legesyn bruges pædagogisk aktivt for bedre legevilkår for næste generation. Vi står ikke kun med et nyt legesyn. Generelt set er det også et paradigmeskifte i hele børne- og udviklingssynet. ●

Leg som en del af 'førskole-læring' i dagtilbud

Den anerkendte svenske forsker og professor, Ingrid Pramling Samuelsson, tager os i denne artikel med ind i sin nyeste forskning i dagtilbud, der handler om legen og dens relation til læring

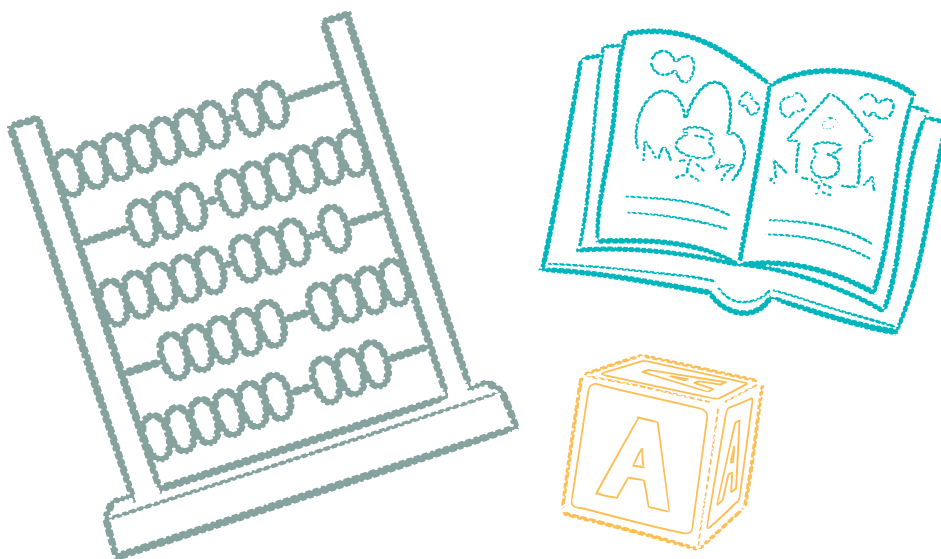

Af **Ingrid Pramling Samuelsson**, Senior Professor, Institut for Pædagogik, Kommunikation og læring, Göteborg Universitet

Artiklen er oversat fra svensk til dansk af Dorthe Filtenborg, Pædagogisk Udviklingskonsulent, LDD. Begrebet "førskole" defineres på dansk (i denne artikel) som værende "tiden i dagtilbuddet før skolen".

Leg har altid været centralt for "førskole" praksis. Fröbel så allerede leg som vigtigt og oprettede en "åben børnehaven", hvor forældre deltog med deres børn – så forældrene kunne lære at lege med deres børn. Marilyn Fleer har også vist – fra undersøgelser i familier – at børn lærer at lege på forskellige måder afhængigt af forældrenes perspektiver på leg. I dag kan man i artikler om førskole se begreber som: legebaseret pædagogik, legebaseret førskole, legebaseret læring, legebaseret pensum osv. Næ-

sten aldrig er nogen af disse begreber defineret, men blot taget for givet at alle ved, hvad det betyder. Man kan sige, at der hersker en meget "romantisk udsigt" over børns leg i vores skandinaviske lande. Nogle gange hører man "lad børn være børn og lege, så længe de er i førskolealderen, for med tiden kommer de til at gå i skole og lære". På samme måde er det i næsten alle læreplaner eller rammer for førskoletiden beskrevet, at leg er en del af retningslinjerne for førskolealderen, men det er næsten aldrig defineret,

hvad det konkret betyder for eksempel i forhold til læring eller udvikling.

Forskning i børneopdragelse

Vi har for nylig lavet en metaanalyse af den forskning, vi har udført i vores forskningsgruppe ved Göteborg Universitet med fokus på, hvordan vi har set leg i forskellige forskningsprojekter. I de første projekter i 1980'erne med fokus på børns læring kan vi se, at pædagogerne arrangerede legesituationer, der kunne bidrage hertil. Vi beskrev legesituationerne, men de blev aldrig diskuteret i forhold til læring.

Da, Maj Asplund Carlsson og jeg lavede en analyse af, hvor vi stod i vores egen forskningsudvikling omkring årtusindskiftet, fandt vi ud af, at leg ikke var særlig synligt. Men begrebet legebarnet (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2005) blev skabt, hvilket betyder, at vi fandt aspekter, der gjaldt både leg og læring i forhold til kommunikation og metakommunikation og børns perspektiver.

Disse begreber blev tydelige, da man så barnet som en "legende læringsperson", der ikke adskilte disse fænomener, hvilket gav et signal til pædagogen om at arrangere ak-

tiviteter efter at have set hele dagen som en læreplan og et læringsmiljø med konstant kommunikation.

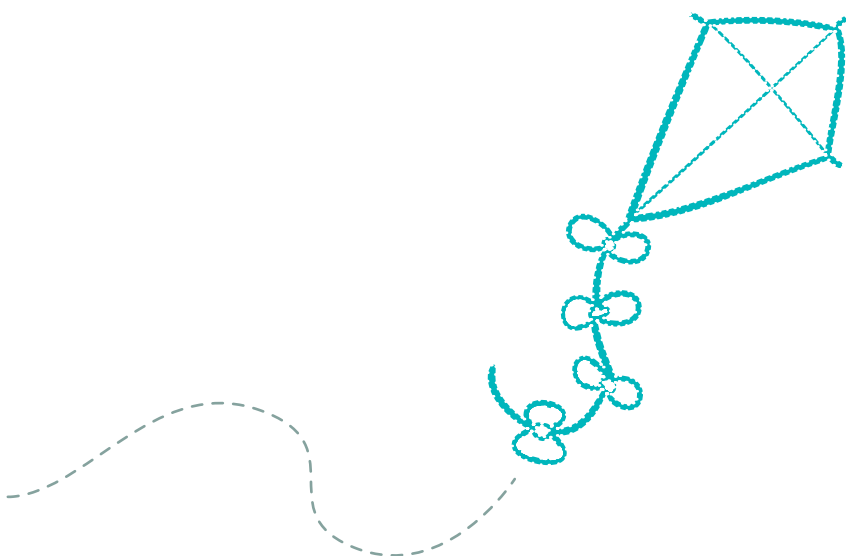
Det næste skridt var, da Johansson og jeg (2011) stillede os selv spørgsmålet: er det muligt at integrere leg og læring i en målrettet praksis, som sker i dag, når der er en læreplan? Udgangspunktet var, at leg normalt ses som børns egen verden, mens læring er mere rettet mod noget, der har to tilsyneladende forskellige perspektiver.

Svaret fra to års videooptagelser i 9 forskellige grupper af børn var kort fortalt at, det at integrere leg og læring har at gøre med, hvordan kommunikationen ser ud mellem børn og deres pædagoger. En åben kommunikation, hvor pædagogen er åben for og tillader børns perspektiver og initiativer, betyder, at børn og voksne deler magt, og at kommunikationen er åben, så barnet kan få plads til at tage imod legen. Begreberne fantasien og virkeligheden blev født her, som både blev en del af børnehavens pædagogik og læring.

Der hersker en meget 'romantisk udsigt' over børns leg i vores skandinaviske lande

Svaret fra to års videooptagelser i 9 forskellige grupper af børn var kort fortalt at det, at integrere leg og læring har at gøre med, hvordan kommunikationen ser ud mellem børn og deres pædagoger

Læring med afsæt i leg

I 2016 startede vi et samarbejde med en gruppe børnehaver, der ønsker at blive bedre til at bruge børns leg i en førskolepædagogisk kontekst. Vi blev enige om, at pædagogerne ville filme børns leg, og

snart opdagede vi, at pædagogerne aldrig var en del af legen. De var optaget af, hvad det er, børnene virkelig leger.

Pædagogerne opdagede, at børnene spillede roller, som de ikke havde nogen idé om som fx skraldemænd, tiggere osv. Da vi havde arbejdet i nogen tid og var sikre på, at vi ønsker at se, hvad der sker, hvis voksne går ind i børnenes leg, ansøgte vi om – og modtog – midler til et projekt med det formål empirisk at undersøge, hvordan voksne kan blive involveret i børns leg. Niklas Pramling var projektleder, og der er en række publikationer (se referencelisten). Arbejdsprocessen i projektet var, at pædagogerne registrerede lege-situationer og derpå kom til universitetet hver måned, hvor de sammen med forskere analyserede og modtog korte, inspirerende foredrag om forhold, som forskerne vurderer som centrale fx inter-subjektivitet, fortælling og metakommunikation.

Når, vi definerer leg i projektet, bruger vi Wittgensteins (1953) perspektiv på leg som en "familieklynge". Det vil sige det, han kalder "familie-fænomener" – som fx temperament, ansigtstræk og øjenfarve – hvor nogle dele er ens men ikke nødvendigvis al-

le. De særlige forhold er nemlig heller ikke unikke for en familie. Med andre ord og forenklet sagt er der mange forskellige former for leg.

Den type pædagogik, der følger af ovennævnte projekter, som vi kalder legeorienteret pædagogisk praksis, er kendetegnet ved, at den pædagogiske praksis henviser til noget fælles mellem børn og pædagoger, når de etablerer aktiviteter. Deltagerne (både børn og voksne) skifter mellem at forholde sig til fantasi og kulturel etableret viden uden at afbryde legen.

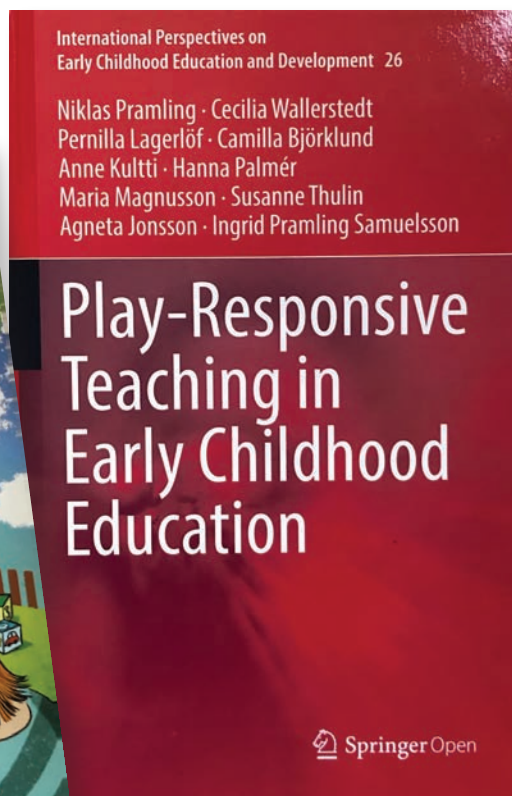
Pædagogen skiftevis indfanger eller introducerer kulturelle ressourcer (viden), der kan bidrage til at fremme legen herunder være afsæt til, at børnene lærer nye lege som fx at lege velkendte lege på mere udviklende måder. Pædagogerne skal være deltagere og medskabere i leg og være børnenes ambassadører i lege, der fremmer, at børnene kan blive en form for "ægte skuespillere i deres liv" og få læring, der ikke kun handler om at modtage instruktioner fra pædagogerne.

Pædagogisk praksis

I stedet for at tale om "legebaseret førskole", fremhæver vi det karakteristiske ved leg som et aspekt i den pædagogiske praksis. Det betyder blandt andet, at pædagogen må foregribe begivenheder – tænke fremad (foregribe), hvad der kan ske. Pædagogikken og interaktionen konceptualiseres ved at skelne den fra det tilstødende undervisningsbegreb.

Denne tænkning kræver i forhold til den pædagogiske praksis, at pædagogen har lydhørhed overfor børnenes svar, for uden den-

To spændende
forskningsprojekter,
som Ingrid Pramling
Samuelsson har
deltaget i.

ne gensidige lydhørhed kan der ikke foregå udviklende pædagogik og læring. I modsætning til, hvad der kan omtales som "læring som facit", kan man tale om aktiviteter, hvor læring er en handling, altså hvor læring, hvori der indgår leg, er en almindelig aktivitet, der omfatter de særlige forhold, vi har påpeget ovenfor.

Jeg taler her om pædagogisk praksis som den bevidste måde, hvorpå pædagogerne påvirker børn i retning af læreplanens mål uden nødvendigvis at nå målene! Selvfølgelig er der også andre lege i børnehaven, hvor voksne ikke deltager, men pointen er at bruge børnenes verden og lege i aktiviteter, der betragtes som en lærende pædagogisk praksis. ●

REFERENCER:

Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. Oversat til dansk af Kåre Dag Jensen, bearbejdet af Stig Broström "Lærere i Leg – børns læring gennem samspil" 2011, Frederikshavn, Dafolo

Pramling Samuelsson, I. & Asplund-Carlsson, M. (2005). *Det legende lærende barn – i en udviklingspædagogisk teori*. (Oversat til dansk af Anne Grete Holtoug.) København: Hans Reitzels Forlag.

Pramling, N., Wallerstedt, C., Lagerlöf, P., Björklund, C., Kultti, A., Palmér, H., Magnusson, M., Thulin, S., Jonsson, A. & Pramling Samuelsson, I. (2019). *Play-Responsive Undervisning i førskoleundervisning*. Dordrecht: Springer.

Wallerstedt, C. & Pramling, N. (2019). Sænummer af Play, Forskning i undervisning og læring, *Tema: Play – lydhør undervisning i børnehaven*, 1(7).

Leg i en pædagogisk hverdagspraksis

I Børnehusene Kokkedal håndterer medarbejderne legen som et fælles kulturelt fundament, som børn og voksne udvikler sammen. De har gjort op med myten om, at alle børn fra naturens hånd selv kan finde ud af at lege og ser legen som en særlig samværsform, der skal læres og understøttes af de voksne gennem nærværende samspil på tværs af hverdagens sammenhænge.

Af **Kristina Avenstrup**, Områdeleder
og **Sine Hudecek**, Pædagogisk Konsulent

To store børnehavebørn kalder fra sandkassen på en voksen: "Kom og se!", og den voksne kommer hen til dem. Børnene forklarer, hvem der har lavet sandfigurerne, som står pyntede med sten, pinde og blade på kanten af sandkassen. Det ene barn præsenterer ivrigt sine figurer: "Det her er en chokoladekage med glasur og jordbær på, og det er en appelsinkage med sukker" osv. Da den voksne har lyttet og givet udtryk for, hvor lækker sulten hun nu er blevet, spørger hun det andet barn: "Hvad har du så kommet i dine kager?", hvortil barnet lidt forlegent svarer: "Jamen, det er jo bare sand og så nogle blade". Eksemplet illustrerer, hvor forskellige forudsætninger børn kan have for at lege. At kunne hægte sig på andres forestillinger, leve sig ind i en fælles fantasi og selv byde ind med laden som om, er grundelementer i den sociale fantasileg. Børn, som mangler erfaringer

med dette, har brug for de voksnes hjælp til at finde vej ind i legens mange oplevelser, relationer og læringsmuligheder.

Fælles legemanuskripter som metode

Med afsæt i metoden "fælles legemanuskripter" starter medarbejderne i Børnehusene Kokkedal allerede i vuggestuen med at introducere alle børnene til en række konkrete fantasilege, så børnene får noget fælles at mødes med hinanden på. De voksne deltager selv aktivt i legene og får på den måde mulighed for at guide børnene ind i fantasien og de forskellige forestillede universer. Samtidig får de voksne mulighed for at lære børnene at genkende og mestre de grundelementer, som legen bygges op omkring.

Sammen med børnene laver de voksne blandt andet "kager" og "brød" i sandkassen. Gennem den fælles legeaktivitet inviterer de børnene til at fantasere om, hvad bag-

værket kan indeholde, og hvordan det kan se ud. De lader som om, de smager på en kage, eller spørger om de må købe et brød af et barn og opfordrer gennem legen børnene til at gøre det samme. Daglige gentagelser af alt dette giver børnene et fælles kendskab til legemanuskripterne for køkkenleg eller bagerbutik og nogle vigtige byggesten til senere at kunne indgå i fælles fantasileg sammen med de andre børn. Dermed får alle børnene bedre muligheder for selv at kunne igangsætte og organisere disse lege uden de voksnes deltagelse, og de får bedre forudsætninger for at genkende og hægte sig på lege, når andre børn har sat dem i gang.

Kom ind i legen!

I 2015 igangsatte Børnehusene Kokkedal udviklingsprojektet "Kom ind i legen!" i samarbejde med legeforsker Ditte Winther-Lindqvist. Gennem et teoretisk indblik i

legens elementer og børns udvikling af legekompetencer, begyndte områdeinstitutionens ca. 100 medarbejdere at lave små analyser af legemiljøet. De fik øje på, at der var mange børn, som ikke vidste, hvordan man leger. Mange børnehavebørn legede kun ganske få lege, ofte med meget stereotype roller og en fastlåst handling, fx ud fra en tegnefilm eller et spil. Eller de sad fast i den parallelle legetype, hvor de ligesom de to børn i sandkassen udførte de samme handlinger ved siden af hinanden uden det gensidige samspil, som kendetegner den sociale fantasileg.

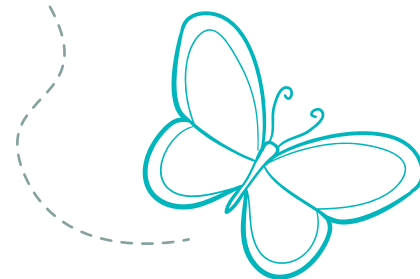
Der var også i alle børnegrupperne et eller flere børn, som havde svært ved at hægte sig på de andre børns lege, fordi de ikke havde erfaringer med at fantasere, eller fordi de ikke kendte eller interesserede sig for de legetemaer, som andre børn i gruppen var optagede af.

I takt med, at de voksne fik større indblik i

De voksne deltager selv aktivt i legene og får på den måde mulighed for at guide børnene ind i fantasien og de forskellige forestillede universer

legens store betydning for børnenes trivsel, udvikling, læring og dannelse, blev det klart, at det ikke er fagligt forsvarligt som voksne at holde sig på afstand af legen i et misforstået hensyn til børnekulturen. Det efterlader for mange børn udenfor legefællesskaberne og alt, hvad de indebærer. Det førte til udviklingen af metoden ”fælles legemanuskripter”, som i dag danner rammen om arbejdet med leg i Børnehusene Kokkedal. Det betød også, at medarbejderne oplevede at være på forkant, da den styrkede pædagogiske læreplan rejste spørgsmålet om, hvordan vuggestuer og børnehaver kan

gøre legen til et gennemgående element i det pædagogiske arbejde.

Legen som gennemgående element

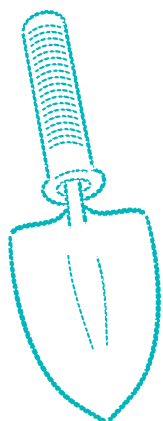
Hvis nogle af børnene hver dag leger cirkus på legepladsen, fordi de har været i cirkus med deres familier, mens andre børn ikke ved, hvad et cirkus er, så har de voksne en opgave med at skabe det fælles kulturelle fundament. Det kan ske gennem bøger og film eller måske en tur hen og se cirkusteltet, sideløbende med at de voksne gentagne gange inviterer alle børnene ind i en cirkusleg med en tydelig og genkendelig ramme.

Den type indsats bevirker meget hurtigt, at flere børn selv begynder at igangsætte cirkuslege, at flere kommer med i legefællesskaberne, og at nye relationer og venskaber opstår.

Medarbejderne understøtter et fokus på legen og børnenes kendskab til fælles legemanuskripter i alle hverdagens sammenhænge. Fx leger de med, når børn under måltiderne fantaserer om, at ærterne er tudseøjne eller spaghettien er orme. På ture inviterer de børnene til at være figurerne fra ”De tre bukke bruse”, når de går over en bro, eller de

TRE ANBEFALINGER TIL OPBYGNING AF ET LÆRINGSMILJØ, DER INDEHOLDER LEG:

1. Introducer systematisk børnene til en alsidighed af fælles lege.
2. Kom ind i legen og deltag aktivt sammen med børnene.
3. Giv plads til de legende samspil og børnenes bidrag i alle hverdagens sammenhænge.

Bogen "Kom ind i legen!
Fælles legemanuskripter
som pædagogisk metode"
indeholder en udførlig
beskrivelse af metoden og
de voksnes rolle i legen
samt et stort legekatalog
med legemanuskripter
målrettet børn fra 0-6 år.

leder efter aber i træerne, hvis børnene får den idé. Børnenes kendskab til de fælles legemanuskripter afspejler sig i deres legeinvitationer til de voksne, fx når børn inviterer en voksen til at smage på noget mad, de har lavet i køkkenkrogen, eller råber om nogen vil komme og se deres cirkusforestilling.

Børnenes perspektiver former legemiljøet

Med et alsidigt repertoire af fælles legemanuskripter bliver det lettere for de voksne at gribe det enkelte barns interesser og initiativer og løfte dem ind i en ramme, som er genkendelig for de andre børn: "Har I set, Viktor er i gang med at bage lækre kager herovre!"

Medarbejderne har også fokus på at udvikle nye legemanuskripter, som rammer det enkelte barns interesser. For det barn, som ikke synes, at kager er spændende, er legen i sandkassen måske ikke det bedste udgangspunkt. Måske kunne samme barn derimod godt engagere sig i en cirkusleg, hvis barnet blev opfordret til at optræde som eller med sit yndlingsdyr.

En af de vigtige opmærksomheder, medarbejderne har fået fra samarbejdet med Ditte Winther-Lindqvist er, at de voksne og legemanuskripterne i den tidlige legeudvikling fungerer som børnegruppens fælles hukommelse.

Oftentimes har de små børn glemt, hvad der var så sjovt at lege i går, og ikke-verbale børn kan have svært ved at gengive og invitere til

en bestemt leg, selvom de husker den. Derfor er det de voksnes opgave at genskabe nogle af de gode legestemninger, som tidligere er opstået på børnenes initiativ: "Skal vi lege løbe-dyr, ligesom Ali og Gertrud fandt på i går?" Det handler også om at aflæse børnenes små signaler, fx når de henter et bestemt stykke legetøj eller begynder at løbe, og på disse måder inddrage børnenes perspektiver i den fortløbende udvikling af legemiljøet.

Legestøtte for både børn og voksne

Det har krævet noget af de voksne at blive gode legeguider for børnene. Et første skridt på vejen var at anerkende og aftale, at det er en vigtig opgave at fordybe sig i leg sammen med børnene. Næste skridt var at indrette hverdagen med klare rollefordelinger og plads til, at de voksne kan igangsætte legeaktiviteter og også fleksibelt gribe de legende samspil, som opstår spontant.

Men det kan virke akavet og kræve overvindelse at være legende, når man som voksen ikke er vant til det. Her har det været en stor hjælp at læne sig op ad et legemanuskript, som er aftalt i kollegagruppen. Det giver mulighed for at orientere sig mod et fælles pædagogisk formål om at introducere børnene til bestemte lege, hvor gennemgående roller og replikker efterhånden skaber genkendelighed for både børn og voksne og bliver et fælles afsæt for fantasi, nærvær og spontane legende samspil. ●

Det gode liv på Legepladsen

Hvordan får man et godt liv på legepladsen med et attraktivt lege- og læringsmiljø for børnene? Hvilke lege og legeformer skal legepladsen inspirere til? Hvad skal der til for, at legepladsen indgår som et naturligt sted for spontane, planlagte og traditionsbundne pædagogiske aktiviteter? Disse og andre interessante spørgsmål folder artiklen ud.

Tekst og foto **Benny Schytte**, Kultursociolog

For, at legepladsen kan komme til at fungere som et godt pædagogisk uderum, er personalets rolle og funktion på legepladsen central

For at skabe et godt liv på legepladsen for både børn og voksne er der efter min mening en række temaer, man må forholde sig til. Jeg har udarbejdet en model, som hedder ”Legepladsens pædagogik”, der er i min bog med samme navn.

Med afsæt i denne samt i en række pædagogiske udviklingsprojekter¹, jeg har deltaget i, er der mindst tre forhold, man bør fokusere på. Det ene er børns leg og legeformer, det andet er igangsætning og planlægning af pædagogiske aktiviteter på legepladsen, hvor det pædagogiske personale med deres initiativer og aktiviteter skaber særlige oplevelser og erfaringer for børnene på legepladsen. Det tredje forhold er selve udformning og indretning af legepladsen.

Oftest er fokus alt for meget på indkøb af diverse legeredskaber, cykler og hvilket plastiklegetøj(!), der skal være i sandkassen fremfor i stedet at skabe en række mindre lege- og læringsmiljøer i forhold til børns forskellige legeformer. Udformning og indretning af legepladsen er selvfølgelig vigtig,

men det gør den ikke automatisk til et pædagogisk uderum eller til et specielt godt liv på legepladsen. For, at legepladsen kan komme til at fungere som et godt pædagogisk uderum, er personalets rolle og funktion på legepladsen også meget central.

Børns egen legekultur

Det er vigtigt, at personalet har fokus på børnenes egen leg og ikke griber unødigt ind. Børn skal have tid til at lege, eksperimentere og undersøge verden i deres eget tempo. Et pædagogisk mål for legepladsen er at skabe gode fysiske rammer, der appellerer og understøtter børnenes egen legekultur. Rollelegen er fx den dominerende legeform blandt børn i alderen 3 – 6 år. Hvis, legepladsen skal være velegnet for børns rollelege (fx far-mor-børn, købmandsbutik) må legepladsen indrettes og have et indhold, der svarer til børns måde at lege rollelege på.

Rollelege foregår som oftest i mindre grupper og i et afgrænset rum f.eks. i og omkring et legehuse eller ved, at børnene bruger markeringer i terrænet eller lignende som afgrænsning. I langt de fleste tilfælde vil der i rollelegene være behov for forskellige former for materialer, der enten benyttes

¹) Børneinstitutionen Galaksen, Pædagogisk kvalitet på legepladsen, Gentofte Kommune

som, de er (skovl, spand osv.), eller materialer som pinde, sten, blade, grankogler osv., der kan symbolisere genstande som for eksempel varer i købmandsbutikken eller ting i hjemmet.

Hvis legepladsen skal tilgodese børnenes rolleleg, kræver det, at der findes mange løse materialer af forskellig karakter samt, at legepladsen er inddelt i mange rum eller, at børnene selv kan skabe deres egne rum. Det er vigtigt at indrette flere forskellige typer af rum, så legepladsen fremstår varieret og lægger op til mange forskellige lege. Ved hjælp af beplantning, hegn, overdækkede områder, legehuse m.v. kan legepladsen inddeles i mange, varierede rum. Disse former for afgrænsninger og væresteder har samtidig den fordel, at de giver ly og læ på legepladsen.

Alt for ofte ses legepladser, som mangler læ for vinden, ly for regnen samt skyggefulde steder for solen. En legeplads med ly, læ og skygge er også behagelig at opholde sig på samt at anvende hele året rundt. Jo mere natur i form af krat og lignende, der er på legepladsen, jo mere vil legepladsen fremstå som et foranderligt og inspirerende uderum.

Forskellige aktiviteter

På legepladsen foregår der både pædagogiske, planlagte og spontane aktiviteter, hvor omdrejningspunktet er, at legepladsen skal være det sted, hvor børn og personale sammen skaber og forandrer lege- og læringsmiljøet.

Det kan fx ske ved at plante, etablere midlertidige huler, male og indrette legehuse og dekorere plankeværk. Som supplement til børnenes egne legesteder og legemiljøer kan der etableres en række forskellige former for udeværksteder, hvor voksne er aktive sammen med børnene. Eksempelvis en bålplads med hugge/snitteplads, en overdækket terrasse med en høvlebænk, højbede med forskellige grøntsager, krydderurter mv., steder med dyrehold osv.

Ud over den pædagogiske funktion, der ligger i at have sådanne aktivitetsområder, vil det også præge den generelle stemning og atmosfære på legepladsen samt skabe et mere aktivt og godt liv på legepladsen for både børn og voksne. Lad mig slutte artiklen med et citat fra min bog "Legepladsens pædagogik": Vi leger allerbedst, når vi skal ind! (dreng i en børnehave). ●

Legepladsens
pædagogik
Benny Schytte
Forlaget Frydenlund

BENNY SCHYTTE

Hjemmeside og
nyhedsbrev
www.bennyschytte.dk
Nyhedsbrevet er månedligt og gratis! Tilmelding på hjemmesiden.

Børns leg og kreativitet i relation til digital dannelse

Selv små børn er flittige digitale mediebrugere, og de har brug for, at de voksne omkring dem hjælper til med at sikre deres digitale dannelse. I et stort udviklingsprojekt arbejder forældre, fagpersoner, forskere og Medierådet for Børn og Unge sammen om at udvikle informations- og inspirationsmateriale, der kan understøtte sikker, kreativ og skabende brug af digital teknologi blandt de alleryngste.

Af **Stine Liv Johansen**, Lektor, ph.d. i børns medier og Formand, Medierådet for Børn og Unge og **Lisbeth Brunebjerg Holmegaard**, Projektleder, Medierådet for Børn og Unge

Det seneste årti er tablets og mobiltelefoner blevet allemandseje, ikke mindst blandt børnefamilier. Allerede i 2014 viste tal fra DR's medieforskning, at 90% af alle børn i Danmark har adgang til en tablet i hjemmet. Forældre oplever dog ofte, at det kan være vanskeligt at sætte gode rammer om deres børns mediebrug, og at det er et emne, der kan opleves som tabubelagt at tale med andre forældre om. Også i dagtilbud har de digitale teknologier gjort deres indtog og bruges til daglig administration, kommunikation og mange steder også i det pædagogiske arbejde. I en national kortlægning fra Aarhus Universitet i 2020 fremgår det, at ca. 90% af dagtilbuddene (både kommunale og selvejende/private) bruger digitale teknologier i det pædagogiske arbejde. Der er dog stor forskel på i hvilken grad og med hvilket formål.

Ligeledes er der forskel på, hvordan børn fra forskellig social baggrund og med forskelligt køn bruger digitale medier. Undersøgelser viser, nok ikke så overraskende, at forældres uddannelsesniveau og egne kompeten-

cer til at bruge digitale medier, har betydning for, hvor varieret børn bruger medier, og hvordan der sættes rammer for deres mediebrug. Mere overraskende er det måske, at der også kan ses en forskel på drenge og piger, hvor drenge har en mere varieret brug af medier og oftere har prøvet at "komme bagom" medierne, for eksempel ved selv at styre en robot eller lignende interaktive teknologier. Forskellen ser ud til at udlignes i dagtilbud, der bruger medier og teknologi kreativt og skabende i den pædagogiske praksis.

Det er ind i denne kontekst, at projektet "Digital dannelse for småbørn og voksne" er sat i søen. Projektet har til formål at styrke forældre og fagpersoners viden og brug af digitale redskaber, så de sammen kan støtte børnenes første møde med de digitale medier og udforske mediernes muligheder for kreativitet og leg – og dermed understøtte den digitale dannelse og mindske den digitale ulighed hos både børn og voksne. Projektet, som er støttet af Nordea Fonden, blev igangsat i slutningen af 2020 og involverer pædagoger, dagplejere, sundhedspleje og

SSP i fire kommuner. Sammen med forældre skal de på forskellig vis bidrage til at udvikle informations- og inspirationsmateriale, der kan udbredes nationalt i foråret 2022.

Der skal blandt andet udvikles et onlinekatalog, som pædagoger, dagplejere og forældre skal kunne bruge til at få konkret inspiration til aktiviteter, der kan sættes i gang i hverdagen i dagtilbuddet og i hjemmet. Aktiviteterne kan have til formål at inddrage digitale aktiviteter i leg eller fx informationsøgning, så man kan finde viden om det, man ser i naturen eller, hvad børnene ellers er optaget af. Eller der kan inddrages digitale teknologier i kreative processer som fotografering, stop-motion eller andet. Og endelig, kan aktiviteterne være rettet imod at undersøge og forstå teknologierne og ens egen brug af dem for eksempel ved at undersøge og tale om, hvad et digitalt kort og en GPS er eller ved at tale om god skik og aftaler, når man tager og evt. deler billeder af andre.

Udover materiale til fagpersoner skal der også udvikles et informationsmateriale til forældre, som får en hjælpende hånd til at

skabe gode rammer for familiens mediebrug og til at tackle hverdagens dilemmaer og diskussioner om digitale medier. Projektet er fra start designet, så alle de voksne, der er omkring børnene, inddrages og bidrager.

Det sker for at skabe sammenhænge i det digitale liv, der i forvejen breder sig på tværs af de arenaer, børn befinder sig i. Børn har brug for voksne, der kan støtte dem i deres digitale liv og som, de kan komme til, når de støder på udfordringer eller bliver bange for eller kede af noget, de ser eller oplever.

Det gælder, når de er små, og det gælder i særdeleshed, når de bliver ældre og skal til at bruge digitale medier på egen hånd.

På tur med tablet

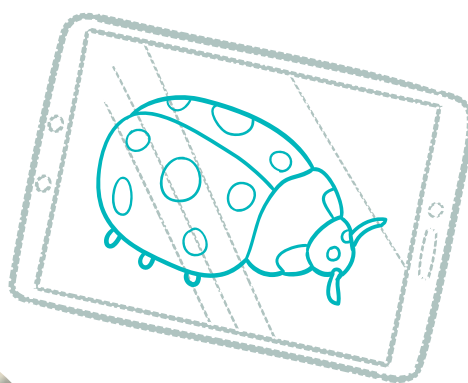
I Børnehuset Skovstjernen, Rudersdal Kommune, bruges digitale redskaber i hverdagens aktiviteter i både vuggestuen og børne-

I 2014 viste tal fra DR's medieforskning, at

90%

af alle børn i Danmark har adgang til en tablet i hjemmet

haven. Pædagog og afdelingsleder i vuggestuen, Pia Fredskov fortæller, at børnehavens tablet er et flittigt brugt redskab både på legepladsen, i skoven og indenfor på stuerne.

”Skovstjernen er en idrætscertificeret selvejende institution med en stor legeplads og nær adgang til skov, så vi er meget ude for at bevæge os – også med tablet. Når børnene bevæger sig frit med tabletten for at tage billeder, betyder det, at den nogle gange skal vaskes af for sand og grus, men den er udstyret med et solidt cover, så den kan tåle det”

Børnene får oplevelsen af, at tabletten kan bruges på mange forskellige måder udover til at se film og spille spil på. Pia Fredskov og pædagoger fra fem andre børnehuse i Rudersdal er sammen med Medierådet for Børn og Unge i gang med at udvikle aktiviteter med digitale redskaber til brug i dagtilbuddet eller hjemmet. For Pia og kollegerne er det vigtigt at deltage i projektet, da de med deres pædagogiske værktøjskasse medvirker til at skabe aktiviteter, som andre pædagoger, dagplejere, forældre og børn får gavn af. Desuden får de opbygget et netværk imellem børnehuse i kommunen, hvor de kan sparre og inspirere hinanden til fortsat at arbejde med digital dannelse for småbørn. Børn og pædagoger går sammen på opdagelse i verden, der omgiver dem, og her er tabletten en god hjælper. Pia Fredskov fortæller videre:

”I vuggestuen er vi lige nu optaget af at se nærmere på mariehønen og andre kribblekrable dyr. Vi ser på billeder af mariehøns på tabletten. Børnene tegner mariehøns. Først tegner de kroppen som en cirkel, så tager de et billede med tabletten. Så tegner de mariehønenes ben og tager et nyt billede, og sådan fortsætter de, indtil mariehønen er færdig. På den måde kan vi samle billeder af hele processen med at tegne mariehøns, og børnene synes, at det er sjovt at se, hvordan de selv har tegnet en mariehøne, og så bruger vi filmene til at tale om, hvad vi har lavet i dag”.

Den digitale og analoge tilgang i samspil giver børnene en mangfoldig forståelse af det emne, de undersøger sammen med pædagogerne.

Børnene er meget nysgerrige på digitale medier, og hvad de kan bruges til, og de er trygge ved at bruge de digitale muligheder.

Skovstjernen er med sine aktiviteter med digitale medier i vuggestuen med til at styrke børnenes digitale dannelse, og de oplever, at det, at de laver aktiviteter, hvor tabletten er et redskab, der bruges aktivt, involverende og med fokus på børnenes samarbejde, har en afsmittende effekt på børnene i børnehaven.

”Vi har startet den røde tråd i vuggestuen med at lade børnene tage billeder af deres omgivelser, og det har børnehaven bygget videre på fx ved at have en turnusordning med dagens fotograf, der vælger, hvad der skal dokumenteres fra den enkelte dag”, forklarer Pia. ●

Både FN's Børnekonvention og den styrkede pædagogiske læreplan sætter vigtighed af leg på dagsordenen for vores børn

Leg for sjov – og alvor

Legende let! Det er måske *ikke* altid let at få en leg til at fungere godt og udvikle sig over tid. Det kræver nemlig mange kompetencer af børn at være en del af den leg, de selv iscenesætter og regulerer. Nogle børn falder hurtigt fra, bliver ikke inviteret med i rollelegene eller de børneinitierede lege.

Af **Anne Larsen**, Socialpædagog, Småbørnskonsulent og Familierapeut

Det er et grundlæggende behov hos mennesker at høre til i en gruppe, at være en del af et fællesskab for at føle sig godt tilpas. Det er et udgangspunkt for at føle sig værdsat, respekteret, at have betydning samt en oplevelse af tilstrækkeligt sammenhængende identitet. "Vi mennesker er hypersociale flokdyr, og det er en gammel skrøne at ene gør stærk", citat af Susan Hart. Pædagoger skal derfor være opmærksomme på, hvordan de får støttet børnene til at udvikle de grundlæggende forudsætninger for at kunne indgå i samspil, danne relationer, håndtere konflikter og videreudvikle sig gennem legen med jævnaldrende. Legens betydning understreges af, at både FN's Børnekonvention og den styrkede pædagogiske læreplan sætter vigtighed af leg på dagsordenen for vores børn. I bogen "Leg for sjov og alvor" har vi blandt andet beskrevet, hvordan legen udvikler sig, og hvordan pædagoger ud fra barnets nærmeste udviklingszone (jf. Vygotsky, 1978), kan støtte børns sociale udvikling og fremme mængden af de betydningsfulde varme mødeøjeblikke via leg. Efterspørgslen på konkrete lege og vejledning til pædagogerne har været stor, så der er netop udkommet en

kassette med lege kort specifikt rettet mod børn i 1-3-årsalderen med titlen: "Leg for sjov og alvor-kort fortalt" (Hans Reitzels Forlag, 2020).

I den neuro affektive udviklingspsykologi betragtes barnets følelsesmæssige og sociale udvikling ud fra en viden om, at udviklingen sker nedefra og op. Modningen foregår gennem utallige samspil med omsorgspersoner på alle hjernens tre hierarkisk forbundne mentale organiserings niveauer: Det autonome, det limbiske og det præfrontale (S. Hart & M. Bentzen 2012).

Illustration: Tine Larsen – Larsen Lab

Det har stor betydning, at pædagogerne leger med børnene

Leg på 3 niveauer

Når, vi ser på legen i det perspektiv, så betyder det også, at vi fokuserer på, hvordan legen udvikler sig "bottom up". Det vil sige, at de forskellige legeniveauer folder sig ud efterhånden, som barnets udvikling skrider fremad. Nye lag modnes i den treenige hjerne, og nye legeniveauer samt kompetencer kommer i spil. Hvis, vi skal have flere børn med i fx rollelegen, må pædagogerne derfor være skarpe på, hvilke kompetencer og erfaringer børnene skal have gjort sig på de nederste niveauer, før de kan være med i det større legende sociale fælleskab.

Børn skal altså have mange lege med gode samspil, som på opdelt på de forskellige niveauer har følgende elementer i fokus:

DET AUTONOME NIVEAU

Mødeøjeblikke, kontakt, fælles rytmer, synkronisering, imitation, opbygning af spændingstilstande, energiregulering, opmærksomhed, fysisk kontakt og sansestimulering.

DET LIMBISKE NIVEAU

Dele og vise glæde, skabe relationer, opleve et fællesskab, lære mange følelser at kende (både hos og selv og andre), begyndende indlevelse, følelsesmæssig afstemning, at veksle mellem opmærksomhed på sig selv og opmærksomhed på andre.

DET PRÆFRONTALE NIVEAU

Opleve at mestre og lykkes sammen, at behovsudsætte, aktivere impulser, øve sig i forskellige roller, følge regler, symbolisere, forhandle, reflektere over sig selv og andre.

Det legende samspil og den gensidige interaktion er helt centrale for barnets evne til udvikling af selvregulering. Jo yngre barnet er, jo mere voksenstøtte er nødvendig for at skabe og bevare det udviklende samspil, energireguleringen og en fælles opmærksomhed. Strukturerede lege, sange, rytme- og fagte lege støtter børn ind i gode oplevelser, nærvær med pædagogen og hinanden. Tilpas mange gode erfaringer gennem sådanne lege giver større rummelighed, tolerance og grundforudsætninger for samarbejde og konfliktløsning. På denne måde udvikles på sigt empati og mentaliserings evne, som er vigtige ressourcer at have med sig ud i hele resten af livet.

Asymmetriske ansvar

Pædagoger skal i dag rumme og tage hensyn til store forskelle i børns forudsætninger og behov.

Nogle børn kræver mere støtte til regulering af samspil end andre, og pædagogen må derfor også være nysgerrig på, hvad der sker "på egen banehalvdel". Det er pædagogens opgave at tage ansvar for både situationen og relationen. Hvis, man som pædagog er fyldt med engagement og god energi, vil den positive stemning smitte af blandt børnene, mens en stressfyldt eller mentalt fra-

Illustrationer: Tine Larsen – Larsen Lab

værende pædagog, vil have sværere ved at motivere børnene, skabe glæde, samhørighed og legelyst. Det har også stor betydning, at pædagogerne leger med børnene både for at opnå møde-øjeblikke og støtte energireguleringen, men også for at give børnene et lege repertoire, de kan trække på, når de skal ud i legen med jævnaldrende. "Barnet lærer at lege i et asymmetrisk forhold og træner sine legefærdigheder i et symmetrisk forhold" (Peligrini, 2006, S. Hart 2015.).

ANBEFALINGER TIL LEGEN SOM OMDREJNINGSPUNKT FOR BØRNS UDVIKLING:

- At der er fokus på at tilrettelægge et læringsmiljø, som stimulerer børnenes leg på alle 3 niveauer.
- At læringsmiljøet og forventningerne til samspil tager sit udgangspunkt i børnenes og det enkelte barns nærmeste udviklingszone.
- At pædagogerne går forrest, er legende, engagerede og tager ansvar for situationen og relationen.

Leg for sjov og alvor –
Kort fortalt
Anne Larsen m.fl.
Hans Reitzels Forlag

Leg er således rigtig meget for sjov- og skal være sjov og vitaliserende. Men, der er også en alvorlig grund til at være opmærksom på om børn oplever at være en del af et legende fælleskab og støttes til at erhverve nye sociale kompetencer gennem det legende fælleskab. ●

Børneperspektiv

giver bedre legemiljøer

Børnenes egen vurdering af legemiljøet i de danske dagtilbud taler sit eget tydelige sprog. Hvert fjerde barn mangler mulighed for at kunne lege uforstyrret, og en ud af syv oplever at mangle plads til vild leg i børnehaven. I den styrkede pædagogiske læreplan pointeres det, at børnenes oplevelser skal inddrages i tilrettelæggelsen af hverdagen. Børnenes vurdering kalder på, at der bliver sat fagligt fokus på legemiljøet.

MATERIALE FRA DCUM

- Talende spørgeskema indfanger 4-6 åriges syn på børnemiljøet
- Bedre børnemiljø
- Status på den styrkede pædagogiske læreplan (undersøgelse)

Af **Camilla Tange**, Pædagogisk Konsulent, DCUM (Dansk Center for Undervisningsmiljø)

Det fysiske miljø, som danner ramme om børnenes leg, har stor betydning for den proces, der finder sted, og spiller en afgørende rolle for børnenes mulighed for at udfolde sig. Gennem legen lærer børnene at være sociale, kommunikere, være nysgerrige, bruge deres fantasi, udfolde sig motorisk og meget mere. Legen er kort sagt en dominerende aktivitet, hvorigennem barnet lærer sig selv og verden at kende. Vi skal altså skabe nogle gode og inspirerende lege-rammer, for derigennem at befordre børnenes læring og udvikling.

Børnenes egen oplevelse af legemiljøet

DCUM har i en evalueringsrapport gjort status på implementeringen og realiseringen af den styrkede pædagogiske læreplan set fra et børneperspektiv. Status er, at en stor del af børnenes hverdag er fyldt op af den frie og selvorganiserede leg. Dette går godt i tråd med intentionen om, at legen skal være en gennemgående del af et dagtilbud. Men, når legen fylder så forholdsvis meget, er det tilsvarende vigtigt, at de pædagogiske læringsmiljøer understøtter alle former for leg, hvad enten det er vild leg, stille leg,

uforstyrret leg eller andet. Når, vi spørger børnene selv, om de oplever at have nogle gode legesteder, svarer langt de fleste børn, at der er steder både ude og inde i deres dagtilbud, hvor de godt kan lide at lege. Anderledes ser det dog ud med deres mulighed for fordybet leg.

Når, vi spørger om, der er steder i børnehaven, hvor de kan lege uden at blive forstyrret, svarer mere end hvert fjerde barn negativt på spørgsmålet. Det er et væsentligt opmærksomhedspunkt i forhold til indretningen af de fysiske omgivelser i dagtilbuddene. En grundlæggende tanke i den styrkede pædagogiske læreplan er, at hvert barn er medskabers af egen læring. Når, børnene ikke kan lege uforstyrret, mindskes deres mulighed for fordybelse gennem legen, hvilket igen påvirker læring og trivsel.

Fordybelse, rolig og vild leg

Det stiller store krav til organisering af gode og udviklende læringsmiljøer for og sammen med børnene. Nogle gange skal legen støttes, guides og rammesættes, da det ellers kan have konsekvenser for både fællesskaberne og det enkelte barns udvikling og læring, men andre gange skal legen have lov at udfolde sig frit og uforstyrret.

Det gode miljø for leg og læring er et miljø, hvor der både er mulighed for at fordybe sig i leg alene og sammen med andre børn og voksne. Et ud af syv børn i DCUMs undersøgelse oplever, at de ikke har mulighed for at lege vildt, når de er i børnehaven. Det betyder, at ikke alle børn har adgang til lege, der matcher deres interesser og behov, som den styrkede pædagogiske læreplan foreskriver. Det er derfor væsentligt at være undersøgende på legemiljøerne i dagtilbuddet i forhold til, om de er tilrettelagt ud fra et børneperspektiv.

Tag børnebrillerne på og kig på jeres legemiljøer

Hvis, børnene skal trives, lære, udvikles og dannes, og vi antager at legen er grundlæggende for de forhold, så skal der i højere grad sættes fokus på kvaliteten af dagtilbuddenes fysiske rammer og legemiljøer. Og dette fokus skal sættes med børnenes øjne. For kun gennem børnene selv kan vi opnå en reel viden om, hvordan de oplever hverda-

gen i dagtilbuddet. En nysgerrig og undersøgende tilgang til børnenes perspektiver sikrer reflekterede handlinger, og øger sandsynligheden for, at vi får skabt de bedste betingelser for børnenes leg. Med børnebrillerne på vil vi måske opdage, at børnene mangler en dør ind til dukkekrogen, så der kan "komme gæster", at børnene gerne vil tegne og male, når de er udenfor eller, at uroen i fællesrummet opstår, fordi børnene hele tiden kommer til at forstyrre hinanden.

Børneperspektivet giver desuden ofte en ekstra gevinst i form af nye erkendelser hos de voksne. Erkendelser, der kan være med til at skabe dialog og refleksion over egen praksis. At lade børnene komme til orde er derfor ikke bare godt for børnene, men også for de voksne. ●

Legen skal være en gennemgående del af et dagtilbud

ANBEFALINGER

- **Gå på opdagelse i Jeres legemiljøer:** (og) skab gode og trygge rammer for legen og sørg for et spændende fysisk legemiljø. Børnene skal tilbydes nogle rammer, hvor voksne også kan lege med. Gå på opdagelse i Jeres fysiske rammer og se efter, hvad legemiljøerne indbyder til.
- **Beskyt børns leg mod afbrydelser:** Skab rum til uforstyrret og fordybet leg. Lav evt. en konkret arbejdsdeling, så de voksne reelt kan forblive uforstyrret i samspil og lege sammen med børnene. Vær nysgerrig på Jeres struktur og organisering. Overvej om legen spiller en sekundær rolle i forhold de planlagte aktiviteter og hverdagsrutinerne. Brug formiddagstiden til at skabe rum for legen.
- **Giv plads til vild leg:** 14% af børnene mangler plads til de vilde lege. Det svarer til hvert 7. barn. Dette er et væsentligt opmærksomhedspunkt, da alle børn skal have adgang til lege, der tilrettelægges ud fra deres perspektiv, interesser og behov. Børn skal tilbydes varieret leg i deres hverdag. Børn har brug for at mærke deres egne grænser, og spænding er et vigtigt element i børns lyst til at lege.
- **Opdeling i mindre børnegrupper:** Det kan være relevant at kigge på om, f.eks. opdeling i mindre børnegrupper kan understøtte flere af ovenstående aspekter, så børn i ro og fordybelse ikke forstyrres af vild tumleleg. Og omvendt, at tumlelegen understøttes i form af plads og prioritering.

Samarbejde omkring ledelsesudvikling

Af **Charlotte Henriksen**, Faglig Konsulent, LDD og **Bent Suhr**, Partner i Genklang

Vi vil gerne have dagtilbud af høj pædagogisk kvalitet. Derfor skal vi sætte fokus på kvalitetsledelse. LDD har i samarbejde med Komponent (tidl. COK) de seneste to år udbudt et lederudviklingsforløb, som sætter fokus på dagtilbudsledelse i praksis. Målsætningen var fra starten at udvikle et lederudviklingsforløb, der var så tæt på den praksis, dagtilbudsledere er i, som overhovedet muligt. Vi har nu erfaring fra fire forløb og, hvis vi selv skal sige det, så er det landet ret godt, hvilket falder i tråd med de tilbagemeldinger, vi har fået, fra de i alt ca. 60 ledere, der har deltaget i forløbene. Dagtilbudsledelse er en kompliceret størrelse, som stiller store krav til den enkelte leders overblik, pædagogfaglighed, relationskompetence og indsigt.

Dagtilbudsledelse er en kompliceret størrelse, som stiller store krav til den enkelte leders overblik, pædagogfaglighed, relationskompetence og indsigt

Revideret dagtilbudslov (2018), implementering af styrket pædagogisk læreplan, øget fokus på faglig ledelse og evaluering af læringsmiljøer, er nogle af de aktuelle vilkår og udfordringer, der i disse år præger ledelse af dagtilbud. Med den store forandringsproces, som dagtilbudsområdet er i gang med, er der i høj grad brug for at sætte fokus på ledelse. Der er et stadigt øgende krav om fokus på effekt og kvalitet. Alt dette betyder selvsagt andre og mere komplekse udfordringer for ledelsen.

Faglig ledelse er i fokus i forhold til arbejdet med at implementere læreplanen. Ledelsesarbejdet gennemføres af øget opmærksomhed på faglighed, en professionalisering af den pædagogiske praksis gennem at arbejde med professionelle læringsfællesskaber og det at skabe rammer for en egentlig evalueringskultur, hvor vi arbejder med datainformati-on, dokumentation og systematiseret pædagogisk praksis. Så, det at være leder af et dagtilbud, er en mangfoldig og udfordrende opgave.

Lederen skal kunne arbejde med strategier, styring, drift, personaleledelse, samarbejde på tværs herunder med forældrene, sikre at politik føres ud i dagligdagen og ikke mindst være meget tæt på den daglige pædagogiske praksis – altså kort sagt: udføre faglig ledelse.

Dagtilbudsledelse er ikke kun en mangfoldig opgave. Det er også en kompleks opgave at være leder af en virksomhed med ofte mange mennesker involveret (børn, medarbejdere, forældre, kommune m.fl.) Dagtilbud er af meget varierende størrelse, og der er en tendens til, at jo større institutionen er, jo længere kommer lederen væk fra praksis. Uanset størrelse, er lederen ansvarlig for alt, hvad der foregår i institutionen og dermed altså også den daglige praksis. Der er fortsat brug for kompetenceudvikling således, at lederne kan leve op til de krav, som lovgivning, arbejdsgivere, bestyrelser, børn og forældre stiller.

Charlotte Henriksen, LDD og Bent Suhr, partner i eget konsulentfirma Genklang, har i samarbejde bygget videre på det lederudviklingsforløb, de sammen etablerede og igangsatte for to år siden. Med fire afsluttede forløb er der kommet nogle rigtige gode erfaringer, der tilpasses i de fremtidige forløb med fokus på den nyeste viden og forskning men også i forhold til de behov, deltagerne giver udtryk for at have brug for viden omkring herunder den tid, vi er i. "Praksisnær Ledelse" er et forløb, som er det titlen antyder, nemlig praksisnært. Der tages udgangspunkt i den enkelte leders fokus samt udfordringer og arbejdes overordnet med at skabe sammenhæng

mellem teori, praksis og lederens egen personlige udvikling. Forløbet er ikke kun individuel lederudvikling. Det kan med fordel også tages af den samlede ledelse i dagtilbuddet, hvor der er mulighed for at sætte fokus på ledelsens samlede kompetenceudvikling og samarbejdet i ledergruppen.

Der er en del litteratur, som skal læses gennem forløbet, hvor en af grundbøgerne er "Ledelse af forandring i dagtilbuddets hverdag", 2019, der blandt andet er skrevet af Bent Suhr.

Bogen sætter fokus på aktuelle og vigtige temaer som: kvalitet i dagtilbud, ledelse af forandringsprocesser, ledelse af kultur, professional-

isering af praksis, etablering af evalueringskultur, ledelse af inkluderende læringsmiljøer, forholdet til omverden, forældresamarbejde m.m. Fra 2021 er samarbejdet suppleret med at deltagere, der har deltaget i "Praksisnær Ledelse", får mulighed for at tage en samlet Diplomlederuddannelse (DOL). Her er det første lille hold ved at være færdige med det første grundmodul i "Det personlige lederskab og kommunikation". ●

Forløbet er på seks dage fordelt på tre moduler, hvor det forudsættes, at der bliver arbejdet i egen praksis mellem de forskellige moduler. Hovedoverskrifterne på de enkelte moduler er:

- Nye ledelsesparadigmer – faglig, pædagogisk ledelse
- Forandrings- og innovationsledelse – samarbejde på tværs
- Personaleledelse i praksis

Forløbet kan ved tilkøb af eksamen gøre det ud for valgmodulet "Forandringsledelse" på Diplom Lederuddannelsen (DOL) – til en meget fornuftig pris.

UNDERVISER PÅ FORLØBET ER:

Bent Suhr (tidl. chefkonsulent i COK), nu partner i Genklang

LDD'S KONTAKTPERSON ER:

Charlotte Henriksen, faglig konsulent i pædagogik, ledelse og samarbejde.

Læringsmiljøer med høj kvalitet

LDD's pædagogiske udviklingskonsulent, Dorthe Filtenborg, har udgivet en ny bog "Læringsmiljøer med høj kvalitet", Hans Reitzel Forlag (Gyldendal), der handler om, hvordan dagtilbuddets faglige ledere og pædagoger kan etablere, evaluere og udvikle læringsmiljøet. Bogen tager udgangspunkt i den styrkede pædagogiske læreplans krav og rammesætning for læringsmiljøet og omsætter det til konkret, pædagogisk praksis, hvor forskellige perspektiver og redskaber præsenteres.

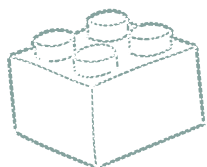
LDD og Dorthe planlægger et kursus, der tilbydes i foråret 2022, som stiller skarpt på, hvordan man kan arbejde med læringsmiljøet og sikre en så høj kvalitet, som muligt. ●

Forståelse og praksis omkring legefaglighed

Selvom legen står solidt placeret i dansk børnepolitik med en central rolle i den styrkede pædagogiske læreplan, så er legen også et bredt begreb, hvilket kan give udfordringer, når der arbejdes med at omsætte det i pædagogisk praksis.

Af **Tobias Høygaard Lindeberg**, Udviklingschef i Tænk tanken DEA og **Charlotte Kinimond Hassø**, Programleder for tidlig indsats i DEA

I tænketanken DEA har vi sat fokus på leg med to rapporter fra projektet "Hvem vil børnene?", som Tænk tanken DEA og LEGO Fonden står bag. Den ene rapport er udarbejdet på baggrund af et samarbejde med blandt andet Billund Kommune og den anden rapport er udarbejdet af et forskerhold på Københavns Professionshøjskole.

Legefaglighed i tale og praksis

I rapporten om legefaglighed er en central pointe, at der er forskellige forståelser af leg afhængig af, om det er politikere, forskere og praktikere, der spørges. Mest interessant er det måske, at der også er forskel på, hvordan pædagoger taler om leg i interview, og hvordan legefaglighed praktiseres, når det observeres.

Pædagogers og forældres forståelse af leg – interviewundersøgelse

I interviewene giver pædagoger udtryk for, at legen tilhører børnene. I refleksioner over legens særlige kendetegn lægger pædagoger vægt på legen som en social praksis, hvor det er barnet/børnene, der igangsætter og leder. Ifølge de interviewede pædagoger kan legen understøtte børnenes sociale udvik-

ling, bidrage til udvikling af fantasi og være en ramme inden for hvilken hverdagens erfaringer kan bearbejdes.

Pædagogerne beskriver, at de fungerer som legevejledere, og at de italesætter forskellige vejledningspositioner i forhold til leg: fra indirekte vejledningspositioner, hvor den voksne forsøger at inspirere børnene gennem f.eks. indretning af legezoner og klargøring af bestemte legemedier/legetøj til mere direkte vejledningspositioner, hvor den voksne f.eks. hjælper med konfliktløsning og/eller deltager direkte i legen (den voksne "leger med").

Pædagogisk praksis og legefaglighed – observationsundersøgelse

Hvor, pædagogerne i interviewmaterialet betoner børnenes initiativtagende rolle i legen, tilføjes der nuancer i observationsmaterialet, fordi der ofte er en glidende bevægelse mellem børnenes initiativer og pædagogerne responser og vice versa. Det er tydeligt, at pædagogerne skaber muligheder og begrænsninger i børnenes lege, også selvom de ikke er en del af selve legen. Denne pointe peger på nuancer til opfattelsen af leg som enten børneinitieret eller vokseninitieret.

DEA

Leg, kreativitet og læring

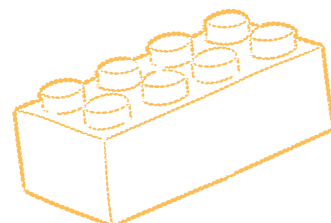
Med afsæt i Billund Kommunes praksis

Rapport

Forståelser af leg og legefaglighed i dansk politik, forskning og pædagogisk praksis for 3-5-årige børn i dagtilbud

To spændende rapporter fra projektet "Hvem vil børnene?", som tænketanken DEA og LEGO Fonden står bag.

Hvordan kan kommuner arbejde med at styrke legen?

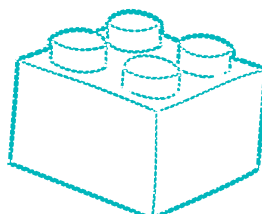
Med afsæt i erfaringerne i Billund Kommune har vi afholdt udviklingsforløb med en række kommuner. Fokus har været på, hvordan man kan arbejde med leg på baggrund af kommunernes – og særligt Billund Kommunes – erfaringer. I Billund Kommune har alle fagprofessionelle i kommunens dagtilbud siden 2018 taget et uddannelsesmodul i leg, kreativitet og læring under den pædagogiske diplomuddannelse på University College Lillebælt (UCL). Målet var at skabe et fælles faglig afsæt men i høj grad også sikre, at alle medarbejdere omkring børnene skulle få et større fagligt netværk, som kan bruges til sparring og få indblik i anderledes måder at tilrettelægge og udføre pædagogik. På modulet arbejdes med teoretisk baseret undervisning gennem dialog, aktionslæring og videoer samt praksisøvelser og praksisafprøvning. Og netop brug af videooptagelser kan bruges til meget i refleksionen omkring det pædagogiske arbejde. Medbragte videoer optaget af det pædagogiske personale har blandt andet betydet, at det pædagogiske personale fik øje på, at de udsatte børn ikke altid deltog i aktiviteterne. Som led i under-

visningen medbragte det pædagogiske personale videooptagelser af interview af børn fra deres egen daginstitution. Et af de spørgsmål, som det pædagogiske personale stillede børnene, er blandt andet: "Hvad kan man bruge de voksne til?" Børnenes svar var en øjenåbner.

De to rapporter fra "Hvem vil børnene?" viser på én gang, at leg er en grundsten i den danske dagtilbudstradition og noget, der opstår spontant og hele tiden i dagtilbud. I DEA glæder vi os til at følge og understøtte realiseringen af intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan i forhold til leg, fordi legen rummer et meget stort potentiale til at styrke børns udvikling, trivsel og læring. ●

Der er forskellige forståelser af leg afhængig af, om det er politikere, forskere og praktikere, der spørges

LEGO Fonden

understøtter legen

Af **Dorthe Filtenborg**, Pædagogisk Udviklingskonsulent, LDD

Forskning er helt afgørende for en fortsat udvikling af det danske dagtilbudsområde, der med afsæt i den styrkede pædagogiske læreplan er blevet yderligere professionaliseret. Dette kræver høj faglighed hos den pædagogiske leder og det pædagogiske personale, som skal over- og omsætte læreplanens faglige fundament til en pædagogisk hverdagspraksis med læringsmiljøer af høj kvalitet. Læringsmiljøer, der indeholder leg og læring som hinandens forudsætninger.

Fokus på og fastholdelse af faglighed og pædagogisk kvalitet hænger sammen med teori, viden og forskning indenfor det pædagogiske fagområde, og her spiller LEGO Fonden en vigtig rolle med finansiering af forskellige forskningsprojekter.

DET CODE BØRNELIV har interviewet Gitte Ottesen, Programme Specialist fra LEGO Fonden, og spurgt ind til, hvilke forskningsprojekter omhandlende leg som LEGO Fonden har bidraget til.

Hvad er LEGO Fonden – kort fortalt?

LEGO Fonden arbejder for at skabe en fremtid, hvor legende læring styrker børns kreative evner og understøtter motivationen for læring hele livet. En stor del af vores arbejde

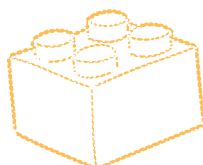
Interview med
Gitte Ottesen
Programme Specialist,
LEGO Fonden

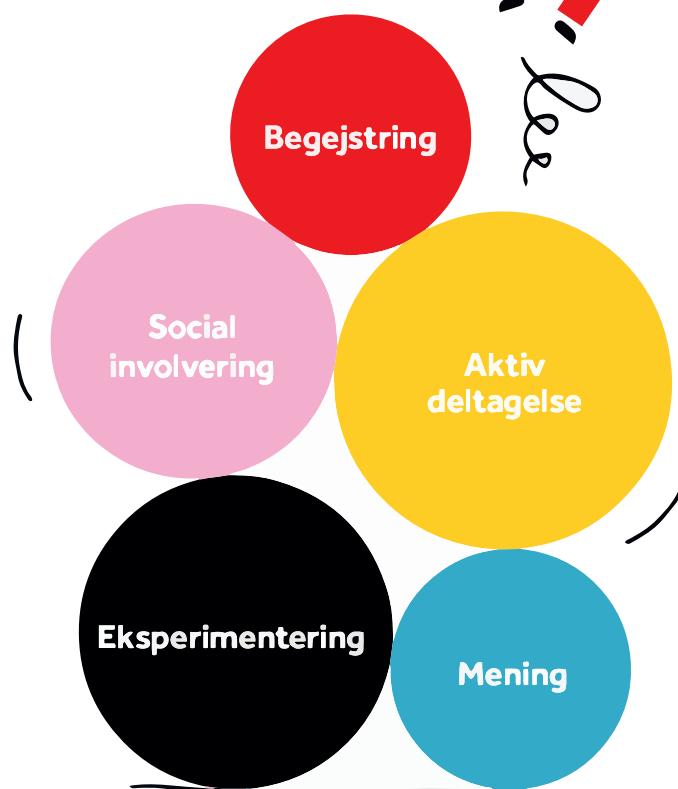
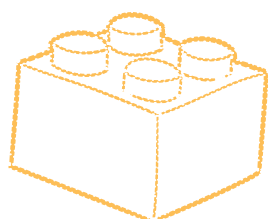

består i at øge bevidstheden om legens potentialer, og at dette afspejles i handlinger hos de voksne, der har indflydelse på børns liv. Dette sker gennem forskning og konkrete projekter. I LEGO Fonden tror vi på, at det er af afgørende vigtighed i det 21. århundrede at understøtte børns iboende lyst og motivation til at finde på idéer og tænke i alternativer herunder deres kompetencer til at indgå i sociale sammenhænge og blive klædt på til at håndtere en fremtid, som de selv skal være med til at skabe. Kort sagt, ser vi legende læring som afgørende for børns udvikling, trivsel, dannelse og læring.

*LEGO Fonden har bidraget til mange forskningsrapporter og samarbejder blandt andre med Tænketa-
nken DEA. I 2020 kom rapporten "Forståelser af leg og
legefaglighed i dansk politik, forskning og pædagogisk
praksis for de 3-5 årige børn i dagtilbud". Kan du sætte
nogle ord på, hvad forskningsrapporterne generelt for-
tæller og viser omkring legen og forståelsen af leg?*

Vores samarbejde med Tænketa-
nken DEA ift. "Hvem vil børnene?" handler om at sætte spot på de små børn, fordi de første 6 år er afgørende for barnets udvikling. Ved at bringe betydningsfuld viden i spil og initiere netværk til gavn for små børns leg, læring og udvikling, ønsker vi at rykke de små børn helt op på agendaen i Danmark. Rapporter-

ne som knytter sig til "Hvem vil børnene", viser blandt andet, at jo mere børn deltager i leg – hvor de undersøger og eksperimenterer og, hvor de udfordres og indgår i et samspil med børn og voksne – jo mere udvikles deres motoriske, socioemotionelle, kognitive samt kreative kompetencer.

Desuden ses der tydelig sammenhæng mellem fysisk inspirerende miljøer, der opfordrer til bevægelse og styrker børns fysiske aktivitetsniveau, leg og læring, og at fleksible rammer understøtter børns evne til fantasileg, og interventionsstudier peger på, at det fx fremmer børns kreativitet, at de videreudvikler en leg selv, som i første omgang er initieret af det pædagogiske personale. I rapporten *"Forståelser af leg og legefaglighed i dansk politik, forskning og pædagogisk praksis"*, beretter pædagogerne om deres forskellige vejledningspositioner i forhold til leg. Fra indirekte positioner, hvor den voksne inspirerer børnene gennem f.eks. indretning af legemiljøer, til mere direkte positioner, hvor den voksne f.eks. deltager i legen.

Pædagogerne ser sig selv som en slags legevejledere, og har samtidig en høj grad af bevidsthed om at give børnene plads til selv at forme legen. Legen forstås således både som en praksis i egen ret og et middel til pædagogiske interventioner. Det er et bredt legespektrum at bevæge sig på, og netop der-

Fem kendetegn for legende oplevelser, der kan føre til dybere læring.

for er det så vigtigt at man som voksen har kompetencer til at kunne positionere sig forskelligt.

Der har aldrig før været forsket så meget i leg som, vi oplever nu. Det er vi selvfølgelig meget begejstrede for i LEGO Fonden. Forskning er en central del i vores arbejde og i Danmark har vi blandt andet bevilliget midler til Forskningsprojektet *"Playful Learning Research Extension"*, hvor der er tilknyttet 12 ph.d-studerende fordelt på landets seks Professionshøjskoler.

Forskningsprojektet er designet som et tværfagligt projekt, der bygger bro mellem den akademiske verden og Playful Learning Programmet, som er et langsigtet partnerskab mellem Professionshøjskolerne og LEGO Fonden med det formål at udvikle og fremme en legende tilgang til læring.

Forskningsprojektet kombinerer effektmålinger med en teori-drevet designforskningsmetode og følger pædagog- og lærerstuderendes intentioner med legende læring på Professionshøjskolerne ved hjælp af Play Labs.

Vi er optagede af den praksisnære forskning, der involverer dem, det handler om, således at den frembragte data kan anvendes til at forandre noget for børnene.

Derfor har vi også søsat forskningsstudiet *"Pædagogers forandringsrejse"* i samarbejde med 4 af landets Professionshøjskoler. Studiet vil

Forskning er helt afgørende for en fortsat udvikling af det danske dagtilbudsområde

i indeværende år følge 200 pædagoger på 0-6 års området, mens de er i gang med Diplom modulet 'Leg, kreativitet og læring'.

Hvad tænker du – fra dit udsyn som Programme Specialist i LEGO Fonden – er interessant at få belyst og forsket (mere) i indenfor det pædagogiske område omkring leg og læring?

Der mangler både belysning og forskning i den professionelles rolle i forhold til at understøtte børns udvikling af kreativitet. Ligesom legen har kreativiteten også brug for rammer – altså rammer, barnet kan eksperimentere med at bevæge sig udover.

Jeg synes, der er så mange vigtige spørgsmål, som vil gavne børnene, vi bør blive klogere på. Fx: Hvad fremmer mere specifikt kreative kompetencer? Hvordan støtter og positionerer den voksne sig i forhold til barnet? Hvorvidt skal den voksne selv være kreativ udfoldende i sit pædagogiske arbejde?

Det, som børn lærer gennem leg – de fem kompetencer.

Hvilken betydning har det fysiske rum for understøttelse af fantasien og udvikling af kreativitet, og hvordan skal det så se ud?

Desuden tror jeg også, at der ude i daginstitutionerne opleves et behov for mere viden om pædagogisk ledelse af børnefællesskaber, og hvordan leg, særligt i forhold til udsatte børn, kan understøtte inklusion, trivsel og udvikling. Det har der været fokus på længe – og stadig ved vi ikke nok. ●

Kort sagt, ser vi legende læring som afgørende for børns udvikling, trivsel, dannelse og læring

FIND MERE

om legende læring og LEGO Fondens White Papers på www.Legofoundation.com

Leg med høj kvalitet

De faglige intentioner, mål og pædagogiske praksisser omkring leg fremstår meget forskellige ude i de danske dagtilbud. Man kan sige, at der er lige så mange varianter af leg i teori og praksis som, der er dagtilbud. DET GODE BØRNELIV er taget på besøg i et lille privat dagtilbud, Børnehaven Amsterdamvej, der har stor fokus på legen.

Af **Dorte Filtenborg**, Pædagogisk Udviklingskonsulent, LDD

DET GODE BØRNELIV har stillet nogle uddybende spørgsmål omkring leg til Børnehaven Amsterdamvej for at blive klogere på legens betydning samt, hvordan man kan indrette læringsmiljøer ud fra børnenes perspektiver og med legen i centrum.

Med afsæt i Jeres styrkede pædagogiske læreplan og heraf teori samt faglige intentioner omkring leg, hvilken definition har I så af begrebet "leg"? Prøv at beskrive den gode leg og, hvad den indeholder? Hvad skal legen udvikle hos børn?

"Skal vi lege?" Den invitation hører vi mange gange dagligt i børnehaven. Vi ser børn, der leger. Børn, der bliver inviteret ind i en leg. Børn, der ønsker at være med i en leg. Børn, der leger for sig selv. Vi ser børn, der leger og øver sig i eksempelvis at stå på rulleskøjter. Men vi ser kun meget få børn, der ikke er i leg – og som oftest er det fordi, de søger en leg at være med i. Vores generelle oplevelse er, at børn slet ikke kan lade være med at lege – legen drager, og er på en måde lige så vigtig for barnets udvikling som mad, drikke og søvn mv. Legen er der hele dagen og under alle omstændigheder. Når, vi før i tiden skulle køre langt for at komme

Interview med
**Børnehaven
Amsterdamvej**
Privat dagtilbud

på koloni eller til Legoland, så måtte vi gøre nogle stop på vejen. Var det bare en rasteplads eller ved en mark, så gik der ikke lang tid før, børnene havde gang i en leg eksempelvis en fangeleg. Børn ser med det samme mulighederne – ikke begrænsningerne. De kan slet ikke lade være med at lege.

"Livet er en leg", siger man, når noget går godt eller glider let. Alligevel er det uhyre svært at definere, hvad leg er. Men, "alle, kan genkende leg, når de oplever den, og alle ved, hvad vi taler om, men det er svært at sætte ord på fænomenet" (udsagn fra vores læreplan).

Måske kan vi netop genkende leg, fordi det var noget af det første, vi mødte i livet? Vi kan måske komme tættere på en definition, hvis vi betragter legen som de uendelige mulighedsrum. Et rum, der er fri for forhånds-lagte regler og konventioner – et rum, hvor intet på forhånd er forkastet. Et rum, hvor de forhåndenværende muligheder bliver sat i spil.

Hos os i Børnehaven Amsterdamvej betragter vi legen som det vigtigste rum for børnene. Det er et rum, vi skal sikre alle børn adgang til. Det er i dette rum, børnenes alsidige udvikling, sproglige udvikling, sociale udvikling, kropslige udvikling mv. fin-

Fotos: Børnehaven Amsterdamvej

der sted – kort sagt det hele barns udvikling. Den tyske filosof, Friedrich Schiller har formuleret følgende om mennesket, *“der kun når, det leger, er helt og fuldt menneske”*. Det hele menneske bliver med andre ord dannet i legen.

Men er det så ligegyldigt, hvad der foregår i legen? Nej, på ingen måde. Udover at sikre, at hvert enkelt barn føler sig trygt tilknyttet sine omgivelser, så er vores opgave som voksne i børnehaven også at danne børnene til “ordentlige mennesker”, der forstår og respekterer hinanden og behandler hinanden ordentligt. Legen er med andre ord også et værdiskabende rum. Vi ser legen som en totaloplevelse, for i legen er alle sanser i brug. I legen kan børnene komme i flow og dermed glemme alt omkring dem herunder tid og sted. Legen bliver noget nydelsesfuldt og noget, der er båret af lyst – lyst til at lege, lyst til at øve sig. Og en god leg tager den tid, en god leg tager. Hvornår slutter den gode leg så? Det ved man bare ...

Da den nye styrkede pædagogiske læreplan blev indført, fik legen groft sagt et comeback – et stort comeback faktisk. For efter i en årrække at være sat i skyggen – *“har I bare leget i dag?”* – så er legen pludselig blevet et væsentligt omdrejningspunkt i den nye læreplan. I Børnehaven Amsterdamvej har vi igennem længere tid forholdt os til betingelserne for leg. Vi har kigget på den samfundsmæssige konstruktion, en børnehave er. En konstruktion, der i bund og grund er skabt for at frisætte forældrene til at passe deres jobs og altså en konstruktion, hvori børnene bliver sat og det endda i mange ti-

mer hver dag. Vel at mærke i de timer, hvor børnene er mest opvakte.

Spørgsmålet er så: hvor gode betingelser for leg er/har der været i denne samfundsmæssige skabte konstruktion? Et af de punkter, vi især har forholdt os til omkring børnene og deres leg, er afbrydelserne og forstyrrelserne. Afbrydelser og forstyrrelser,

der ofte medfører, at legen ikke bliver færdig. Og det nytter ikke noget at sige til børnene, at de bare kan vende tilbage, når frokosten eksempelvis er klaret, for der er magien ved den leg blevet brudt.

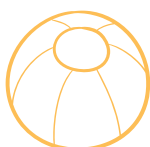
Vores erkendelse er, at vores dagligdags struktur/rytme ofte kommer til at stå i vejen for leg. Vi har derfor prøvet på at minimere antallet af skift for børnene i dagens løb (skift forstået som en afbrydelse for at gøre noget andet). Hver gang, vi foretager et skift, er der potentielt mulighed for at afbryde et flow hos børnene. Det vil vi så vidt muligt undgå.

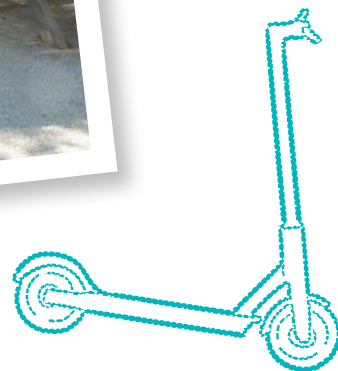
Hvordan ser et udviklende læringsmiljø, der indeholder leg, ud hos Jer? Hvordan inddrager I børnenes perspektiver i læringsmiljøet omkring leg?

I virkeligheden er det underligt, at der i dagtilbud bruges et begreb som læring. Det kommer let til at knytte sig op på skole og undervisning, “noget, man skal”, “noget, der er defineret”, “noget, der har et mål”. En langt bedre betegnelse vil efter vores me-

Hos os i Børnehaven Amsterdamvej betragter vi legen som det vigtigste rum for børnene

ning være udvikling. Udvikling er en proces, der for de enkelte børn starter på forskellige niveauer, og som i princippet aldrig afsluttes. Børnene udvikler sig, når de leger. De udvikler nye kompetencer, får nye færdigheder, får nyt mod på at prøve sig af mv. uden der nødvendigvis er en styring efter at opnå noget bestemt. For det ligger i legens natur, at vi leger for at lege – ikke for at opnå noget (forud)bestemt. *"Vi lærer alle uafbrudt, hele livet, om vi vil det eller ej"* (udsagn fra vores læreplan). Så uanset, hvad vi kalder det, så er det nok svært at se bort fra, at der er læring på spil.

Vi oplevede i forbindelse med den første genåbning i foråret 2020 noget interessant. Grundet de mange restriktioner, så blev alle børn fordelt på hele børnehavens areal i nogle mindre grupper end til dagligt. Desuden var børnene kortere tid i børnehaven. Alting foregik udenfor. Der var også væsentligt mindre legetøj til rådighed, og der var faktisk flere voksne i nærheden af børnene end tidligere bl.a. fordi ingen af de voksne gik fra for at holde møde, printe billeder mv. Det virkelige interessante var, at børnene legede bedre sammen, der var klart færre konflikter og flere af dem tog kvantespring i deres udvikling. Der var sågar børn med støtte, der pludselig ikke længere havde behov for dette på samme måde – eller slet ikke. Vores analyse var og er, at overskueligheden og genkendeligheden er to væsentlige faktorer. Genkendeligheden er tryghedsskabende og overskueligheden – forstået som færre valgmuligheder – frisætter på en anden måde fantasien og minimerer tvivlen (for at ha-

"For her på Amsterdamvej, Damvej, Damvej, der er vi meget glade og leger dagen lang"

ve valgt forkert). Og så er der bare bedre plads og i mere end en forstand højere til loftet, når vi opholder os udendørs. Egentlig er vores fornemmeste opgave med børnene at sikre, at de kan klare sig i den verden, de træder ud i, når de forlader børnehaven. Så, hvis vi endelig skal knytte læringsmål og leg sammen, kunne det måske formuleres sådan: Målet er at træne børnene i at mestre det uforudsigelige. *"Vi lever i en verden, der er præget af usikkerhed og uforudsigelighed, og derfor begynder vi nu at indse, at vi skal træne børnene i at mestre det uforudsigelige. Det kan legen"* (udsagn fra vores læreplan)

"For her på Amsterdamvej, Damvej, Damvej, der er vi meget glade og leger dagen lang". Sådan lyder et par linjer fra vores egen børnehavesang. Når, vi ser glade børn, der leger, så har vi opnået noget vigtigt. Der skal altid være tid og plads til god leg og den glæde, legen skaber. Er dette til stede, er vi overbeviste om, at der følger en masse god udvikling og læring med.

Hvilken rolle spiller den pædagogiske voksen for læringsmiljøet og praksis omkring leg? Hvordan agerer I konkret som pædagogiske voksne i og omkring børnenes leg?

BØRNEHAVEN AMSTERDAMVEJ

Privat dagtilbud

Amsterdamvej 40
2300 København S
Leder Claus Østergaard
Telefon 32 55 64 98
Normering: 35-40 børn

I Børnehaven Amsterdamvej har det altid været den altoverskyggende tilgang, at der skal være voksne nok omkring børnene. At vi endte med at blive en privat børnehave havde primært netop rod i, at vi ikke ville skære i antallet af voksne omkring børnene. For det er efter vores opfattelse og ud fra vo-

Vi tænker, det er vigtigt, at børnene oplever voksne, der passer godt på dem og som også har lyst til at lege med dem

res årelange erfaring (flere i personalegruppen har været i børnehaven i mere end 10 år – en enkelt i 25 år og en i 35 år) måske det allervigtigste for at kunne hjælpe børnene med deres udvikling.

Antallet af voksne er med til at sikre, at børnene kan føle sig trygge. En tryghed, der skabes bl.a. ved, at børnene dag efter dag møder de samme kendte ansigter (voksne), og at de mødes med en kendt hverdag. En tryghed, hvor børnene så at sige kan frisættes til at lege og være sammen og ikke tænke på eller skal forholde sig til andet. De skal slet ikke være usikre på, hvem der nu er omkring dem, og hvad rammerne er. Hos os er de voksne altid tilgængelige for børnene, men ikke altid i samme grad. Dette kommer også til udtryk, når børnene leger. Det hæn-

Det hænder tit, at de voksne bliver budt med ind i en leg. Det kan være at blive tilbudt noget "mad", som børnene har lavet i sandkassen.

der tit, at de voksne bliver budt med ind i en leg. Det kan være at blive tilbudt noget "mad", som børnene har lavet i sandkassen. Det kan også være at klatre i træer eller være med til gynge.

Vi tænker, det er vigtigt, at børnene oplever voksne, der passer godt på dem og som også har lyst til at lege med dem. Ved at deltage i leg, så viser vi som voksne børnene, at det at lege er en god ting – noget alle kan være med til uanset alder. Vi anerkender og bekræfter altså børnene i, at det at lege er noget godt og vigtigt for at være menneske.

Det er samtidig vigtigt, at vi som de voksne bringer ny inspiration til børnene. Det gør vi bl.a. via de planlagte pædagogiske aktiviteter. Eksempelvis ser vi, at har vi haft et tema omkring riddere og prinsesser, så bringes elementer fra dette tema med ind i børnenes leg. Men, vi så også sidste forår under genåbningen, hvor der ikke var så meget legetøj tilgængeligt, at vi kunne inspirere med gamle lege, så som "alle mine kyllinger kom hjem", "jeg gik mig over sø og land", "bro bro brille" etc. Børnene tog legene til sig og kunne efterhånden selv igangsætte dem.

"Skal vi lege" – ja, mon ikke! ●

Hvilke 3 anbefalinger har Børnehaven Amsterdamvej til, hvordan man skaber et kvalificeret læringsmiljø med fokus på leg?

- 1** Få afbrydelser
- 2** Mindre udvalg af legetøj – løbende udskiftning af legetøjet
- 3** Meget udeleg

Fotos udlånt af Stig Broström

Småbørnspædagogik

Fra forebyggende omsorg til læringsmiljøer og leg

Af **Dorte Filtenborg**, Pædagogisk Udviklingskonsulent, LDD

Den styrkede pædagogiske læreplan og en formålsformulering med børneperspektiv, demokrati i børnehøjde, dannelse, læring samt ikke mindst den vigtige leg hviler tungt på skuldrene af en småbørnspædagogik, der har udviklet sig markant de sidste 60 år. Småbørnspædagogikens historie fra 1960 og frem til 2020 har haft både udfordringer og budt på store forandringer. Fra en kulturradikal vækstpædagogik til indlæringspædagogik og videre til forskellige marxistiske orienterede tilgange med både struktureret og kritisk frigørende pædagogik. Og nu frem til den styrkede pædagogiske læreplan, der så dagens lys i 2018. Denne ramme og udvikling har én af de mest fremtrædende og vidende pædagogiske profiler i Danmark, Stig Broström, en kæmpe indsigt i og erfaring med, som han har skrevet en spændende og informativ bog – ”Småbørnspædagogik” – omkring.

DET GODE BØRNELIV har interviewet Stig Broström og taget en tur med ham ned ad mindelunden og spurgt ind til forskellige nedslag i småbørnspædagogikkens interessante historie.

Med afsæt i din bog ”Småbørnspædagogik” kan du da give læseren et resume over de forskellige årtiers

Interview med Stig Broström

Cand. Pæd., ph.d,
Professor Emeritus,
DPU

tilgang omkring småbørnspædagogikken? Hvad er med andre ord kendetegnende for hvert årti?

Der har været tale om store skift, men set i bakspejlet også en kontinuitet. For neden under de enkelte epokers larmende karakteristika, der trak store overskrifter, var der også en mere besindig rugbrødspædagogik, der ikke lod sig påvirke af ”de epokegørende pædagogiske nyheder”. Således var der i **1960’ernes** vækst- og kulturradikale pædagogik med barnet i centrum, den lystbetonede kreativitet, frihed, selvrealisering og de store armbevægelser også institutioner præget af de tre R’er: ro, renlighed og regelmæssighed samt voksendominans, sysselsætning og forudsigelighed på pigernes systue og drengenes sløjdsal.

Men, det var kunsten, kreativiteten og børnenes aktive eksperimentering, leg og selvvirksomhed, som inspirerede og har vist sig levedygtig og vist vejen frem til dagens pædagogik. **1970’erne** rummede et indlæringspædagogisk vendepunkt. Dels i form af en socialrealistisk oplysning til barnet, hvor pædagogen påtog sig en lærerrolle og formidlede traditionelle og samfundsbevarende kundskaber til børnene. Det mobiliserede de kritiske pædagogikker, der påvirket af tidens

*Småbørnspædagogik
1960-2020
– Pædagogiske
erindringer
Stig Broström
Forlaget Frydenlund*

”bevægelser”, ungdoms- og studenteroprør. Det var så her, den strukturerede pædagogik voksede frem med emnearbejder, arbejdspladsbesøg og deltagelse af samfundsbegivenheder fx ”ud af EF”- og fredsdemonstrationer. **1980’erne** formulerede en markant kritik af struktureret pædagogik, og årtiet var præget af ideologiske og pædagogiske kampe – den såkaldte ”store nordiske retningskrig” – alt imens flertallet af institutionerne på den gode måde ”passede børn”.

Men, luften gik ud af ballonen med de store nedskæringer. **1990’erne** var præget af koordinator som selvforvaltning, børns indflydelse, leg, kreativitet og æstetik bl.a. med inspiration fra Reggio Emilia, og det var også i det årti, at begrebet anerkendelse erobrede institutionerne.

Meget lignede den glade kreativitetspædagogik fra 1960’erne, der dog i slutningen af årtiet blev forstyrret af virksomhedsplaner og dermed en begyndende didaktisk indflydelse. Og så blussede den gamle diskussion op, der blev næret af ideen om pædagogiske læreplaner og dokumentation og evaluering. En debat, der dominerede **00’erne** og faktisk på forskellige måder er fortsat frem til i dag med styrkede pædagogiske læreplaner.

Hvornår i småbørnspædagogikkens historie og på hvilke måder begyndte man at interessere sig for børns leg i relation til læring?

Modsat Pestalozzi og Montessori kædede Fröbel leg og læring sammen. Overordnede skriver han om læring i legen, at via leg inderliggøres det ydre, og det indre yderliggøres. Med det, mener han, at barnet i leg tilegner sig de kundskaber, der er nedfældet i omverden, som det igen via leg giver udtryk for. Til det ydre hører bl.a. legegaverne: bol-

den, terningen, cylinderen, kuben og prismet, i hvilke der er nedlagt matematiske kundskaber. Leg med disse legegaver betyder, at børnene ”uden mange ord bliver fremmet i deres intellektuelle udvikling”. Denne enhed af leg og læring mistede terræn i både vækst- og indlæringspædagogikken og blev først markant betonet i 1990’erne med de store leg-lærings-projekter i indskoling. Og, er nu blevet konsolideret i den styrkede læreplan.

Med afsæt i din enorme viden og erfaring omkring småbørnspædagogik, hvad forestiller du dig så bliver fremtidens fokus, hvis vi taler om leg som værende vigtig for børns udvikling?

Det har længe været et grundprincip, at man med leg forstår fri leg, altså at børn selv bestemmer, hvad de vil lege – og hvordan og med hvem. Pædagogens deltagelse i leg og at medtænke et læringsperspektiv er blevet set som legeødelæggende. Mantraet har været ”ikke at spænde legen for læringsvogn”. Men, der er nu en spirende optøning i forhold til den lidt bitre diskussion om at knytte leg og læring sammen, og vi vil snart se, at pædagoger både vil prioritere børns såkaldte frie leg og en pædagogstøttet leg med henblik på at give mulighed for læring gennem leg.

Vi ser enkelte eksempler, hvor børn og voksne sammen opbygger en legeverden (play world), hvor de i fantasiens verden på et kritisk grundlag udforsker samfundsmæssige fænomener. For eksempel fantasifulde måder at bekæmpe ulighed i verden eller nye veje i opbygning af en bæredygtig udvikling. Den praksis vil formentlig fremover få mere vind i sejlene. ●

Næste nummer af DET CODE BØRNELIV udgives i **marts 2022** og vil handle om evalueringskulturen i dagtilbuddet. Vi vil se på, hvordan evalueringskulturen kan opbygges, hvad den kan bruges til samt, hvilke forudsætninger og udfordringer der er forbundet med evalueringsopgaven.

**Næste
Nummer**

EVALUERINGSKULTUR

Evaluering er et begreb og en opgave, der med indførsel af den styrkede pædagogiske læreplan, stiller store krav til dagtilbuddet, for det er på ingen måde nemt eller ukompliceret at evaluere. Dagtilbudsloven præciserer, at lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at etablere en evalueringskultur, som skal udvikle og kvalificere det pædagogiske læringsmiljø, hvor evalueringen skal tage udgangspunkt i de pædagogiske mål herunder se på sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø overfor børnenes trivsel, dannelses, læring og udvikling. Ligeledes skal systematisk pædagogisk dokumentation indgå i evalueringen som en afgørende del, hvor udsnit fra den pædagogiske praksis og læringsmiljøet synliggøres og dernæst evalueres på.

Det handler ikke kun om at evaluere – men om at have en kultur omkring evaluering.

I det næste nummer af **DET CODE BØRNELIV** vil vi derfor stille skarpt på, hvad der skal til for at skabe denne kultur samt, hvad evalueringen kan i forhold til at blive klogere på effektstyring, målopfyldelse samt kvalificering af læringsmiljøet. Vi vil også kigge på konkrete metoder, redskaber og evalueringsværktøjer.

DET CODE BØRNELIV præsenterer spændende og inspirerende bidrag fra landets førende forskere, konsulenter, fagfolk og praktikere, der vil folde evalueringskulturens mange facetter ud. ●

Det ved vi om ...

...leg!

Med temaet "Leg" har du nu som læser af DET GODE BØRNELIV fået forskellig inspiration til din egen praksis.

Nedenstående tre udsnit er hentet fra de mange spændende artikler, interviews og anbefalinger, der er foldet ud i dette nummer af DET GODE BØRNELIV.

Legesyn organiserer legeforståelsen, men hvad er "legesyn" egentlig? Ordet bruges som regel løst og ureflekteret, men det går ikke, når legesyn skal defineres og bruges fagprofessionelt. Legesyn indikerer "at se". Fx når, du står og observerer børns handlinger, så "ser" du, hvad der rent faktisk "sker" lige foran øjnene. Eller hvad? Nej, det er faktisk en tilsnigelse. Fra perceptionspsykologien ved vi nemlig, at mennesket altid processerer sanseindtryk mentalt. Vi tillægger mening en betydning for at begribe dét, vi sanser. Vi fortolker, ordner og kategoriserer børnenes handlinger, alt imens de foregår. Vi er således den meningskonstruerende art "homo begrebus". Når, vi har børn i kikkerten, undrer vi os spørgende: Hvad laver de – er det leg? Hvad og hvem startede legen? Er det en fantasileg? Hvad betyder det for dem?

Læs den spændende artikel: **Leg – en ny forståelse** af Dion Sommer, Professor i udviklingspsykologi

Læs mere side 9

1

LEGO Fonden arbejder for at skabe en fremtid, hvor legende læring styrker børns kreative evner og understøtter motivationen for læring hele livet. En stor del af vores arbejde består i at øge bevidstheden om legens potentialer, og at dette afspejles i handlinger hos de voksne, der har indflydelse på børns liv. Dette sker gennem forskning og konkrete projekter. I LEGO Fonden tror vi på, at det er af afgørende vigtighed i det 21. århundrede at understøtte børns iboende lyst og motivation til at finde på idéer og tænke i alternativer herunder deres kompetencer til at indgå i sociale sammenhænge og blive klædt på til at håndtere en fremtid, som de selv skal være med til at skabe. Kort sagt, legende læring er afgørende for børns udvikling, trivsel, dannelse og læring.

Læs interviewet: **LEGO Fonden understøtter legen** med Gitte Ottesen, Programme Specialist

Læs mere side 37

2

Et af de punkter, vi især har forholdt os til i forhold til børnene og deres leg, er afbrydelserne og forstyrrelserne. Afbrydelser og forstyrrelser, der ofte medfører, at legen ikke bliver færdig. Og det nytter ikke noget at sige til børnene, at de bare kan vende tilbage, når frokosten eksempelvis er klaret, for der er magien ved den leg blevet brudt. Vores erkendelse er, at vores dagligdags struktur/rytme ofte kommer til at stå i vejen for leg. Vi har derfor prøvet på at minimere antallet af skift for børnene i dagens løb (skift forstået som en afbrydelse for at gøre noget andet). Hver gang, vi foretager et skift, er der potentielt mulighed for at afbryde et flow hos børnene. Det vil vi så vidt muligt undgå.

Læs det inspirerende interview: **Leg med høj kvalitet** med Børnehaven Amsterdamvej

Læs mere side 34

3